

EDIȚII CRITICE ȘI ISTORII LITERARE

La 22 ianuarie 2008 a avut loc inaugurarea *Centrului de cercetare pentru ediții științifice și istoriografie literară*, coordonat de dr. Nicolae Mecu. Cu același prilej a fost organizată masa rotundă *Edițiile critice în cultura română. Un proiect de cercetare științifică de interes național*, la care au participat: acad. prof. dr. Eugen Simion, prof. dr. Liviu Papadima (decanul Facultății de Litere din Universitatea București), prof. dr. Dumitru Micu, prof. dr. Nicolae Mecu, dr. Ionel Oprișan, dr. Stancu Ilin, c.p.III Mihaela Constantinescu-Podocea, c.p.III Andrei Nestorescu.

În cadrul centrului de curând constituit, s-a derulat dezbaterea *Ediții critice și istorii literare*, având ca teme de reflecție: *Ediția critică – proces de cercetare* (opinii și experiențe personale); *Valorificarea edițiilor critice în studii monografice, de sociologie și psihologie a literaturii, lingvistică, variantistică, stilistică și poetică, analize contextuale etc.*; *Perspective: edițiile critice în era digitală*. La dezbateri au fost invitați cercetători din institutele „G. Călinescu” și „Jordan-Rosetti”, profesori de la Facultatea de Litere a Universității București, editori, critici și istorici literari.

Pecizând că la dezbateri și-au exprimat punctele de vedere: acad. Eugen Simion, Tiberiu Avramescu, Lucian Chișu, Gheorghe Chivu, Mircea Coloșenco, Mircea Frânculescu, Mihai Iovănel, Nicolae Mecu, Zamfira Mihail, Andrei Nestorescu, Ionel Oprișan, Teodor Vârgolici, Răzvan Voncu și Elena Zaharia, reproducem în continuare, transcrise din format digital, intervențiile vorbitorilor de la manifestarea desfășurată la 15 aprilie 2008.

*

Acad. Eugen Simion: Stimați invitați, vom discuta astăzi despre soarta edițiilor critice și a istoriei literare în cadrul centrului constituit în acest scop la Institutul „G. Călinescu” și pe care îl conduce dl profesor Nicolae Mecu, cercetător principal în Institutul nostru. Cum vom avea ocazia să aflăm, *Centrul* are anumite proiecte deja pornite și a decis să facem o dezbatere publică, o primă dezbatere. Vor urma și altele, privitor la soarta edițiilor critice și în general a istoriografiei literare, soartă care nu este astăzi dintre cele mai fericite. Filologia este, de fapt, o disciplină pe care românii au părăsit-o. Nu românii, ci românii oameni politici, miniștrii. În aceste condiții, eu cred că Academia Română are obligația morală și aș spune istorică, pentru că de aceea s-a înființat Academia Română acum 142 de ani: să preia această temă și s-o împiedice să moară în inerția generală. De aceea noi am făcut acest Centru, de aceea noi am pornit edițiile pe care le-am pornit, de aceea încercăm să atragem în acest grup de cercetare și oameni din afară, din învățământ, încercăm, chiar, să determinăm facultatea de specialitate, Facultatea de Litere, să reintroducă această disciplină între disciplinele din învățământ. Până acuma n-am reușit, dar vom persevera. Ei bine, despre toate aceste lucruri vom vorbi. Am să-i dau cuvântul la început dlui Nicolae Mecu,

responsabilul acestui centru. El o să facă ceea ce se cheamă o punere în temă, după care vă vom ruga, pe invitați în primul rând, dar și pe dvs. cei din interiorul Institutului, să discutăm. Aș vrea să fac o mică sugestie: să nu discutăm numai lucruri generale, să nu facem o jelanie generală despre ce se întâmplă în țara românească; să vedem și niște propuneri foarte exacte. Așa cum am încercat noi în cadrul Institutului pornind, de pildă, ediția Călinescu, ediția publicisticii lui Călinescu, ediția Hortensia Papadat-Bengescu, ediția Pillat, ediția Sebastian ș.a.m.d. Adică să găsim și soluții. Dar despre aceste lucruri o să vorbească dl Mecu.

Nicolae Mecu: Masa rotundă de astăzi are în vedere încă un aspect, pe lângă cele subliniate de dl profesor Eugen Simion: să discute relația dintre o ediție critică și restul cercetării literare, lingvistice ș.a.m.d. Am plecat de la ideea, altminteri cunoscută de toată lumea, că munca la o ediție critică a fost dintotdeauna minimalizată, că alcătuitoarea ei a fost dintotdeauna demotivat să lucreze în acest domeniu; demotivat și moral, și material. Am organizat de asemenea această discuție (iar cu ajutorul dvs. o să o continuăm într-un fel sau altul) și din cauză că, mai ales după 1990, spațiul edițiilor critice – și al edițiilor în genere –, a fost invadat de amatorism; de un amatorism și un veleitarism cum n-au mai fost niciodată. Constituindu-ne în acest centru oficial, academic, cu dvs. împreună vom putea – sperăm – să oprim cumva acest proces de degradare; fenomen de deteriorare, în fond, a culturii naționale. Folosesc vorbe mari, de registru patetic, însă ele au acoperire în situația reală.

Va fi, așadar, o discuție pe marginea complexității muncii la o ediție. O muncă, repet, care este minimalizată, și pentru că nu toți oamenii știu despre ce e vorba, și pentru că s-a instituit un fel de ierarhie, nedreaptă, în interiorul ocupațiilor din spațiul cercetării literaturii și care defavorizează ca pe o cenușăreasă munca de editare. Să ne referim în dezbaterile de aici, dacă se poate, la munca de cercetare ce precedă o ediție. De asemenea, să comentăm premisele, deschiderile pe care o ediție bine făcută le oferă cercetărilor ulterioare de diferite tipuri, plecând de la presupuziții specifice ale unor domenii conexe, mai apropiate sau mai îndepărtate de literatură și de cercetarea literară. Bineînțeles, a ne pierde în generalități înseamnă să nu spunem noutăți. Eu însumi am spus și generalități și vă cer scuze pentru asta. Ideea este că am invitat aici oameni de prestigiu din domeniul editării, fie care *au făcut* ediții critice, fie care *știu* cum se fac asemenea lucruri, chiar dacă ei înșiși n-au avut atare preocupări, fie și – și. Foști redactori de la Editura Minerva, de pildă, sau de la Editura Academiei, care știu ce înseamnă o ediție critică și pot să sară în ajutorul acestei instituții, așa cum se află ea la ora actuală. În ceea ce privește valorificarea edițiilor critice, aspectele pe care le cred oportune în discuția noastră ar fi cele legate de experiența fiecăruia dintre noi, atât în realizarea unei ediții critice, cât și în exploatarea materialului oferit de respectiva ediție critică.

Așa cum am scris într-un anunț preliminar, am propus câteva teme de reflecție, care să se refere deopotrivă la ediție ca proces de cercetare și la valorificarea ediției critice în studii monografice, de sociologie, psihologie, psihanaliză, lingvistică, variantistică etc. De pildă, această formă de cercetare, variantistica, foarte serios abordată în alte părți (de pildă în Italia, de către Gianfranco Contini ori de Cesare Segre, dar și de alții), a avut și la noi un oarecare ecou. Există, după cum se știe, abordări mai noi sau mai vechi din acest punct de vedere. Există cartea lui Alain Guillerrou, care merge pe variantele poeziilor lui Eminescu, abordare care totuși ar putea fi reluată dintr-o perspectivă mai nouă, având acum tipărite toate manuscrisele eminesciene. Cercetări mai noi în acest domeniu a făcut mult și mereu regretatul Marian Papahagi într-o carte din 1983 consacrată special acestui lucru, *Critica de atelier*. El a spus acolo lucruri revelatoare despre variantele unor texte sau ale întregii opere a lui Lovinescu, Ion Barbu, Agârbiceanu, Filimon. Am propus în acel anunț discuții și despre alte domenii legate de o ediție, de ceea ce propune ea pentru stilistică și poetică sau pentru analiza contextuală, pentru cercetarea referitoare la contextul enunțării ș.a.m.d. Ca să mă refer doar la acest ultim aspect, în timpul totalitarismului noi am avut parte de un context al enunțării cu totul special, și anume guvernat de cenzura comunistă, instituție pentru cercetarea căreia edițiile critice reprezintă o mină de aur. Se poate scrie o istorie a cenzurii din perspectiva edițiilor critice de clasici și de scriitori contemporani, din perspectiva tuturor edițiilor care s-au făcut în timpul comunismului; după cum, dacă nu chiar o istorie integrală a literaturii postbelice din perspectiva cenzurii, se poate scrie măcar una făcută din decupaje de aspecte paradigmatic vizând relația dintre literatură și cenzură în perioada 1948–1989. Mai sunt și alte imperative sociale care au avut un impact asupra literaturii, și care sunt puse pe masă într-o ediție critică, aspecte care țin de context.

Am lăsat mai la urmă o disciplină sau, să zicem, o subdisciplină, a cercetării literare care în ultima vreme – mai exact, după febra sincronistă a structuralismului – este destul de practică în Occident, și anume *critica genetică*. În Franța, bunăoară, există un institut special, *Institut des Textes et Manuscrits Modernes* (ITEM), unde lucrează oameni cunoscuți în lumea cercetării literare sau sunt stabilite diferite relații de colaborare cu alții, din afară. Nume ca: Louis Hay, Jean Bellemain-Noël, Pierre-Marc de Biasi, Henri Mitterand, Daniel Ferrer, Philippe Lejeune, Catherine Violet și alții, care au abordat problema literaturii autobiografice (a „pactului autobiografic”) și din perspectiva criticii genetice. Există deja un set de concepte vehiculate în critica franceză și în cea anglo-saxonă, cum e chiar acela de „critică genetică” (se practică și în S.U.A.). Sau conceptul de *avant-texte*, care e preluat și în critica anglo-saxonă și care nu înseamnă tot ceea ce a lucrat scriitorul respectiv înainte de varianta finală, de versiunea definitivă a textului, ci toate aceste

materiale, dar aranjate după o ordine cronologică, după o logică a devenirii proiectului respectiv. Se vorbește de asemenea despre ediții genetice, orizontale, care se referă numai la o secvență din geneza unei opere (și în asta constă toată ediția), sau de ediții verticale, care se referă la tot materialul ce precedă forma finală a textului. Am mai adăugat aici un punct pasibil de dezbateri, și anume edițiile critice în era digitală. Am propus câteva repere, nu înseamnă că ne limităm la ele. Din experiența dvs. teoretică și practică, de editori valoroși, încercăm să facem o dezbateri care să reprezinte ceva în încercarea noastră de a salva această instituție: Ediția critică.

Eugen Simion: Dacă îmi permiteți, v-aș semnală că sunt două clase, două compartimente ale acestei producții... Cel puțin așa văd eu chestiunea... Este o parte practică care trebuie luată în discuție, adică, ce fac, ce nu fac instituțiile abilitate să facă, și ar trebui să facă în privința aceasta, este o problemă națională... și al doilea, este o și o chestiune teoretică legată de aceeași temă. Nu este fără importanță faptul că, de pildă, aproape trei decenii, dacă nu chiar patru decenii, critica literară și teoria literară, ceea ce noi numim de obicei școlile formaliste, structuraliste, și post-structuraliste, au eliminat din discuție, nu numai autorul, dar și pozitivismul critic și tot ce se leagă de această chestiune, istoriografia ca atare. Ei bine, acuma constatăm, în ultimele două decenii cel puțin, că aceste subiecte revin în galop, ca să spunem așa, și le găsim chiar la cei care negau utilitatea pozitivismul critic, pozitivism critic însemnând între altele tocmai aceste migăloase ediții. Există școli occidentale foarte puternice, pe care le știu și eu. Ați citat câteva: Școala franceză. Într-adevăr, când vezi o ediție în *Pléiade*... Am cercetat de curând ediția Eugen Ionescu, de pildă. Edițiile din *Pléiade* sunt făcute absolut extraordinar, fără niciun fel de reținere... adică sunt bine făcute. Sau școala de biografie, școala englezească... Deci două aspecte: un aspect teoretic legat de pozitivism..., de monsieur Picard, pe care Barthes l-a trimis la pensie și acum nu mai știu de unde să-l mai inventeze, să-l aducă înapoi, și, al doilea, chestiunile practice legate de societatea românească, de instituțiile din România, de cei care au bani, mai pot avea bani și pot ajuta asemenea ediții. Vă invit să ducem mai departe această discuție începută, amintindu-vă un fapt pe care îl cunoașteți de altfel, că institutul nostru și în general secția de filologie-literatură a Academiei Române sunt implicate. Noi am prevăzut, am simțit acest lucru de mai bine un deceniu și am încercat să facem ceva. Chiar ideea acestui *Dicționar general* care a supărat atât de mult pe unii, iată că începe să fie dusă la capăt, și chiar și mentalitatea criticii de receptare s-a schimbat în legătură cu el. Sau edițiile despre care am vorbit, edițiile din seria de *Opere fundamentale*... Dau în continuare cuvântul dlui profesor Gheorghe Chivu.

Gheorghe Chivu: Toți cei prezenți aici, editori și specialiști în istoria literară și în lingvistică, știu ce înseamnă o ediție bine alcătuită. Am desigur în vedere

componentele ediției și în mod special cerințele științifice obligatorii pentru întocmirea acesteia. A vorbi despre aceste aspecte ar însemna să spun banalități în fața unor specialiști autentici. Mă voi opri de aceea asupra altor aspecte ale muncii de editare, fie a unui text modern, fie a unuia vechi. Știm cu toții cât de dificil este să întocmești o ediție și cât de nemulțumit ești, din punct de vedere material, la final, după ce ai văzut cartea publicată. Satisfacția, bucuria intelectuală rămâne, dar răsplata materială nu este totdeauna concordantă cu efortul depus. E nevoie de aceea de sprijin constant pentru procesarea textelor, pentru executarea fotocopiilor, pentru plata drepturilor de publicare a unor lucrări. Mai ales, dar nu numai, când manuscrisele se păstrează în biblioteci străine.

Știm de asemenea cât de necesară este pregătirea științifică a viitorilor editori. Mă bucur că sunt prezenți aici mulți colegi tineri, faptul însemnând, desigur, interesul lor pentru acest tip de activitate științifică. Această obligatorie pregătire nu se poate obține în facultate. Mai ales în condițiile reducerii perioadei de studii. Există încă persoane care consideră că a realiza o ediție înseamnă a da un text la tipar imediat după scanare sau xerocopiere, chiar fără colaționare. Sau a reproduce prin fototipie un text, comentând apoi în note aspecte ce nu se află totdeauna în legătură reală cu forma scrierii publicate, cu relația dintre aceasta și variante sau versiuni ale ei. Fracturile din cultura românească, mă gândesc îndeosebi la schimbarea alfabetelor, creează dificultăți majore în receptarea textelor vechi reproduse în alfabetul original. În spațiul cultural românesc, o ediție nu poate fi, de aceea, realmente utilă decât dacă este dată în transcriere interpretativă. În Occident poate fi reprodus fidel un text vechi într-o ediție științifică. La noi scrisul chirilic și alfabetele etimologizante creează dificultăți majore de receptare ce pot fi depășite numai printr-o bună pregătire de specialitate. Este totdeauna necesară diferențierea normei grafice de norma fonetică. Chiar interpretarea stilistică a textelor depinde de distingerea adecvată a normei lingvistice.

Revenind, pregătirea viitorilor editori este deci absolut necesară. O pregătire complexă, făcută după terminarea facultății, pregătire în care cunoștințele de istorie literară trebuie să se întâlnească cu cele de istorie a limbii și de stilistică diacronică. Capacitatea de a descifra alfabetele vechi românești sau de a stabili forma reală a textelor impune totdeauna o „colaborare” între lingvistică și literatură.

O ediție este în sine un monument cultural, de vreme ce multiplică, în forme accesibile nespecialiștilor, unicate păstrate în fonduri pe care cititorul obișnuit nici nu le cunoaște. Este un instrument indispensabil pentru cercetarea sincronă și diacronică a culturii noastre. De aceea orice risipă de mijloace trebuie, după mine, evitată. Mă gândesc, din perspectiva lingvistului, la un aspect aparent mărunț, la valorificarea glosarelor care însoțesc edițiile critice autentice. Literații pot da un ajutor major lingviștilor, dacă indică pagina la care au descoperit o anumită formă sau un anumit cuvânt. Altfel efortul editorul este parțial risipit. Am însă în vedere

mai ales necesitatea coordonării eforturilor între instituții și între editori. Institutul „Călinescu” editează prin tradiție în primul rând texte moderne. Institutul de Lingvistică texte vechi. Editorii aflați în afara acestor două institute academice ar trebui atrași în proiecte și programe care să evite dispersarea forțelor și împrăștierea puținelor mijloace materiale de care dispunem.

Ediția fără destinatar este apoi, într-un fel, inutilă. Altfel spus editarea în tiraj mic, insuficient chiar pentru specialiști, la prețuri mari, greu accesibile cititorului obișnuit, este și ea o formă de risipă. La fel ca publicarea unor așa-zise ediții, destinate școlii, prin care ajung în mâna copiilor texte de nivel științific scăzut.

Stimularea, sprijinul și recompensarea adecvată a editorilor, coordonarea eforturilor în acest foarte important domeniu științific și pregătirea viitorilor specialiști sunt de aceea, în opinia noastră, probleme ce trebuie atent analizate.

Eugen Simion: Vă mulțumesc, dle profesor. Ceea ce ați spus mi se pare foarte judicios. La dezbateri noastră participă și dl vicepreședinte Marius Sala, directorul Institutului de Lingvistică. După ce vom duce la capăt, noi, *Dicționarul General al Literaturii*, ediția I, iar dumnealor *Dicționarul Limbii Române*, început „hăt” de Hasdeu – lucru care, am înțeles, se va întâmpla anul viitor, dacă nu anul acesta –, poate că, paralel, noi să gândim niște proiecte comune, adică să ne unim forțele, așa cum spunea dl prof. Chivu, pentru că într-adevăr filologii cu istoricii literari trebuie să meargă împreună. Noi am tatonat puțin, de pildă în ce privește doi scriitori pe care eu ard de nerăbdare să-i publicăm într-o ediție, și anume Ghica și Kogălniceanu. Sunt câțiva oameni de la Institutul de Lingvistică care ar putea să ne ajute și și-au manifestat dorința în acest sens. Dle vicepreședinte, poate mai cedați puțin autoritarismului dvs. de director și gândim împreună. În sprijinul culturii române și spre buna imagine a Academiei Române, eu cred că trebuie să găsim mijloace în acest sens. Înainte de a vă invita, mai vreau să vă spun următorul lucru... În afară de ceea ce dvs. știți că noi am reușit să facem din această colecție *Opere fundamentale*, de tip *Pléiade*, care, iată, în curând va publica volumul 100, ceea ce trebuie să recunoașteți că e o performanță. Am publicat pe cei mai mulți din clasicii români... N-am reușit să publicăm pe Blaga, de pildă, dar asta nu din cauza noastră, ci din cauza celui care are drepturi de autor. Avem proiecte, avem ambiții foarte mari, avem idei foarte importante. Iată, ne gândim să publicăm pe Spătarul Milescu și dna Zamfira Mihail, pe care o văd aici, poate o să ne dea vești bune în acest sens. Dl prof. Mazilu are de mult un proiect, și sper să-l ducă, despre scrierile teologice, o antologie din scrierile teologice. N-au fost publicați niciodată decât, mă rog..., decât teologii care au fost și scriitori. Să vedem și gândirea teologică ortodoxă românească. Se pare că a pornit o mare ediție privind *Școala ardeleană*. E o idee pe care o îndrăgesc de mult, și colegii noștri clujeni s-au apucat de lucru, după ce au făcut Biblia de la 1760, o carte fundamentală, care zace

undeva; și acum zace undeva într-un depozit, de trei ani de zile, la Cluj. Poate vom găsi mijloace să o trimitem la edituri. Ei vor face în 3–4 volume *Școala ardeleană* de la Samuil Micu-Klein până la George Bariț. Așa consideră ei că este spațiul de desfășurare al acestei școli. Ar trebui să publicăm într-o culegere primii noștri poeți. Așa cum sunt ei. Uneori sunt delicioși... O ediție Ghica, v-am spus, Kogălniceanu... E pe șantier o ediție Pillat. Am ratat ediția Camil Petrescu. Tot din cauza unei doamne care are drepturile de autor, nu și pofta de a lucra. Ediția Eliade ... era visul lui Noica să publicăm o ediție Eliade. Nu prea se vede o perspectivă apropiată din aceeași pricină, a celor care dețin drepturi de autor. E. Lovinescu, Ibrăileanu (a început o ediție Ibrăileanu), Iorga, Sadoveanu, Tudor Vianu, Gib Mihăescu. Se publică, este în curs de elaborare, Minulescu ș. a. m. d. Acestea sunt ediții care trebuie gândite, poate, împreună... Am închis această paranteză.

Andrei Nestorescu*: Vrând-nevrând, sunt obligat să încep această intervenție cu exprimarea câtorva locuri comune, a unor truisme chiar: literatura care are un trecut, fie el mai îndelungat sau, ca în cazul celei române, mai apropiat în timp, trebuie să fie cunoscută, însușită și valorizată în special prin intermediul edițiilor, de diferite feluri, ale operelor ei semnificative. Cercetarea literară actuală, ca să-și justifice menirea și să progreseze, pe de o parte, trebuie să valorifice din plin aceste ediții, aceste instrumente de lucru indispensabile, pe de altă parte, trebuie să și le creeze ea însăși, în primul rând acoperind spațiile goale, întotdeauna destule, apoi, continuând, îmbunătățind mereu, perfecționând edificiile editoriale existente.

Deși, după cum spuneam, există mai multe tipuri de ediții, probabil că toate, în felul lor, utile și necesare, observațiile care urmează se referă, de bună seamă, la edițiile riguros științifice, așa-zis de referință, singurele care ne interesează în calitatea noastră de cercetători. Îmi permit să fac aici însă o distincție, între edițiile critice integrale, idealul în materie de ediții științifice, și cele sectoriale, cu un anumit specific, dar nu mai puțin riguros științific întocmite. Și unele și altele trebuie să ne preocupe, ele fiind în egală măsură instrumente de lucru fundamentale.

Spun iarăși un lucru pe care îl știm cu toții: ediția de referință perfectă înseamnă, pe de o parte, alegerea și stabilirea textului de bază după criterii precise, bine argumentate, și realizarea, pe de altă parte, a unui aparat critic riguros în toate componentele lui. În cazul ediției integrale, trebuie ales și stabilit textul operelor literare sau de orice altă natură publicate de autor, de alți editori sau rămase în manuscris, al jurnalelor ori al altor însemnări, dacă există, al corespondenței emise, eventual chiar al adnotărilor de lectură pe fila de carte. Un aparat critic exemplar presupune marcarea tuturor variantelor de text, redactarea unui studiu introductiv

* A doua zi, după dezbateri, dl Andrei Nestorescu ne-a încredințat textul de mai sus rugându-ne să-l inserăm ca pe o contribuție proprie în cadrul discuțiilor. Tot dl Andrei Nestorescu a sugerat ca textul d-sale să fie poziționat după intervenția dlui Gheorghe Chivu. (Red.)

cuprinzător, poate chiar de factură monografică, uneori și a unei cronologii, a unei detaliate note asupra ediției, a notelor explicative și a comentariilor de istorie literară, traducerea fragmentelor scrise în limbi străine, întocmirea indicilor și, după caz, a unui glosar, indicarea bibliografiei și alegerea iconografiei. Edițiile sectoriale se supun, în mare, aceluiași principii de bază, cu particularitățile inerente de selectare și de organizare a materialului.

Am reamintit toate aceste repere ale alcătuirii unei ediții de referință, de altminteri familiare tuturor, pentru a sublinia, și cu acest prilej, deosebita însușiri pe care trebuie să le aibă un editor – un adevărat editor.

Un editor interesat de literatura română din secolul al XIX-lea, de exemplu, hotărât să realizeze o ediție de referință a operei unui scriitor important – Gr. Alexandrescu, Alecsandri, Kogălniceanu, Ghica să zicem – trebuie să fie, înainte de toate, un foarte bun textolog. Este, aceasta, o condiție *sine qua non*. Insist asupra acestui termen, *textolog*, și a noțiunii pe care o traduce deoarece, din motive bizare, pare a fi rostit câteodată cu o nuanță peiorativă. „Cutare e textolog” sau, cu o notă restrictivă: „cutare e doar textolog”... A fi „prefațator”, „postfațator”, alcătuitor de „reper biografice” ori de „bibliografii selective” vi se pare că sună oare cu un plus de distincție? De fapt, e ca și cum ai spune: „Cutare e doar specialist”, adică o aberație. Da, textologul este un specialist, care se formează greu, în timp, pentru că trebuie să devină multe, în primul rând filolog, să dobândească cunoștințe de paleografie, de istoria limbii, a grafiei (operează cu vreo trei sisteme grafice) și a ortografiei, de lexicologie și de dialectologie, să știe foarte bine franțuzește, dar să se descurce și în latină, greacă veche, italiană, neogreacă, rusă, germană, să știe să folosească eficient dicționarele românești, dicționarele și gramaticile străine, în general să știe să caute, unde să caute, cum să caute, de asemenea să știe să aleagă, să prefere o soluție, pentru că în stabilirea unui text corect intervin permanent nenumărate piedici și incertitudini, obositoare și enervante. Textologul trebuie nu numai să aplice niște principii de transcriere, de păstrare, de modificare ori de unificare a unor forme de limbă și a unor norme ortografice, gramaticale și de punctuație, dar și să le propună, să le stabilească, să le argumenteze în funcție de toate cunoștințele mai înainte amintite. Iar pe lângă simțul limbii, al celei de acum 150–200 de ani în situația menționată, textologul trebuie să aibă răbdare, multă răbdare, și fler, mult, mult fler.

Așadar, capabil să aleagă și să stabilească textul de bază în cele mai bune condiții, să precizeze în notele filologice situațiile speciale, să înregistreze după o grilă prestabilită variantele de text, și ele de multe ori complexe, în orice caz implicând o operație extrem de migăloasă, editorul, adică autorul unei ediții de referință, își poate pune în sfârșit în valoare însușirile de istoric literar, de comentator avizat al realității culturale și literare a textului propus pentru

publicarea ca text definitiv. Devine deopotrivă arhitectul și constructorul ediției: stabilește sumarul întregii ediții, compartimentează opera scriitorului, ordonează cuprinsul fiecărei secțiuni în funcție de criteriul ales, cronologic sau de altă natură, redactează nota asupra ediției în care își expune viziunea și metoda, redactează puzderia de note explicative care însoțesc fiecare titlu din sumar (probleme de paternitate, de datare, de localizare, de identificare a persoanelor care apar ca personaje, figuri istorice, mitologice, probleme de clarificare a trimiterilor la opere, la denumiri geografice, la situații particulare de orice fel, probleme de completare și rectificare a unor afirmații etc. etc.) și, în fine, comentează, din punctul de vedere istorico – literar, circumstanțele care fac, fiecare în parte și toate împreună, ca această ultimă editare să însemne o depășire semnificativă a stadiului cercetării de până atunci. Studiul introductiv, redactat de obicei la sfârșitul acestui efort științific are menirea să fixeze, în conștiința cititorilor, a specialiștilor, noua imagine a scriitorului – o reflectare a noii imagini a operei sale.

Răzvan Voncu: Mă simt onorat să particip la acest colocviu, alături de atâția și atâția autori de ediții critice, ediții științifice, ediții monumentale, pe care în calitate de cititor profesionist le-am folosit îndelung și sper că nu degeaba. Eu nu sunt un autor de ediții, n-am făcut decât o singură ediție, pe care n-aș îndrăzni în nici un caz, să o intitulez critică. I-aș spune mai degrabă, folosind un termen al lui Preda, o ediție artistică din opera lui Ilarie Chendi, un critic care nu era neapărat un artist al cuvântului. Dar sunt, cum spuneam, un consumator de ediții, pentru că sunt istoric literar și, după cum știți, predau și la Facultatea de Litere a Universității București. Cele două aspecte pe care le identifica dl profesor Eugen Simion în cuvântul său inaugural, și anume, *aspectul practic* și *aspectul teoretic* al editologiei românești actuale, de fapt merg împreună, nu sunt separate. Revenirea istorismului, revenirea spiritului istoric în cercetarea literară s-a produs ca urmare a schimbărilor profunde în lume la nivelul viziunii noastre despre viață. Evoluția tehnologiilor, în special a tehnologiilor comunicării și a tehnologiilor de prelucrare și de difuzare a textului scris, de orice fel, au făcut, cumva, ca teoriile structuraliste și post-structuraliste să cadă în desuetudine. Asistăm la o revenire în forță a spiritului istoric în cercetarea literară, pentru că ne-am dat seama că timpul nu stă pe loc, că lumea se schimbă, cum spunea Lovinescu, gustul public se schimbă și el, chiar și concepțiile noastre despre literatură se schimbă. Până la urmă, totul este o chestiune de raportare a interpretului la text, deci de spirit istoric.

În ceea ce privește chestiunea practică a editologiei, e clar că ne aflăm în fața unui moment foarte dificil, pe care puțină lume (în primul rând, publicul obișnuit și, paradoxal, factorii de decizie) îl conștientizează. Ne aflăm în fața eventualității ca următorii 20 sau 30 de ani să semene, din punctul de vedere al editologiei, cu ceea ce s-a întâmplat între 1880–1930, până când profesorul Alexandru Rosetti a

întemeiat edițiile critice de la Fundații și a fost urmat și de alții, în acest demers (și mă gândesc aici la colecția „Clasicii români comentați”, care apărea la Editura Scrisul Românesc, din Craiova, sub îngrijirea lui N. Cartoian). Riscăm să intrăm într-o lungă perioadă în care edițiile, fie ele critice, fie ele utile, de bună calitate, vor deveni niște apariții întâmplătoare, rezultate ale unor inițiative individuale sau ale unor grupuri restrânse, de cercetare. Soarta Editurii Minerva, a cărei menire a fost tocmai punerea la dispoziția publicului a unor ediții de calitate ale operelor literaturii noastre clasice, e de natură să ne pună în gardă și să ne determine să ne luăm măsuri de precauție, pentru a nu cădea din nou în preistoria cercetării literare. Ceea ce mi se pare foarte curios, este că tocmai editorii care ar trebui să impulsioneze publicarea de asemenea texte (unele dintre ele, de o incontestabilă valoare comercială), nu o fac. Cazurile amintite de ante-vorbitori, ale unor edituri care dețin drepturile de autor asupra operei Blaga și nu publică Blaga, sau drepturile de autor asupra operei lui Eliade, pe care nu am mai văzut-o pe piață de la edițiile lipsite de orice aparat critic din anii '90, sunt de-a dreptul șocante. Faptul că există două sau trei asociații ale editorilor care, în loc să militeze pentru găsirea unei soluții, cu sau fără sprijinul statului, vizează tocmai împotrivirea în fața oricărei ingerințe, fie ea și pozitivă, și față de acordarea regulilor la necesitățile culturii române actuale, e iarăși îngrijorător.

Pentru a depăși acest blocaj, eu personal, deși nu sunt un om de stânga, nu văd decât o singură soluție reală: sprijinul statului. Și aceasta, din cel puțin două motive, care în țările cu cultură serioasă nu mai suscită demult nici un fel de comentariu. În primul rând, numai statul are obligația constituțională de a furniza cetățenilor săi, pe lângă sănătate, educație, siguranță publică sau justiție, și cultură. În al doilea rând, editologia este o disciplină mult prea importantă și prea delicată, pentru a o lăsa pe mâna hazardului numit sponsorizare particulară. Indiferent de facilitățile fiscale care ar însoți această susținere privată a culturii, ipoteticul Mecena privat se va îndrepta, preponderent, către acele manifestări culturale cu impact publicitar ridicat. Nu este cazul, din păcate, al edițiilor critice și, în general, al editării scriitorilor clasici. Asemenea întreprinderi, cum sunt edițiile critice, edițiile monumentale, ba chiar edițiile bune, utile, de interes școlar și universitar, din clasici, nu pot apărea decât cu sprijinul statului, într-o țară ca România. Trebuie să fim conștienți că: 1) avem o piață de carte foarte redusă, care nu poate susține numai din vânzări asemenea întreprinderi, și 2) editurile, în mare măsură nu sunt suficient de bogate pentru a risca o ediție științifică a unui autor clasic. Deci este nevoie de sprijinul singurului organ, care din punct de vedere legal, constituțional, are obligația de a sprijini cultura română. Și acesta nu este, repet, decât statul. Particularii nu au această obligație. Particularii au tendința firească de a finanța publicitatea, nu munca de cercetare. Particularul dă un premiu, eventual, pentru o

mare ediție. Încă nu am văzut o asemenea situație, dar pot bănui că, dacă apare o ediție care face vâlvă, un particular ar putea subvenționa un premiu. Totuși, mă îndoiesc că va exista vreodată vreun particular care să subvenționeze, la modul serios și continuu, o activitate editorială de acest tip. Există unele excepții, dar nu ne putem întemeia existența pe excepții, pentru că în curând nu vom mai putea trăi fără aceste ediții. Nu numai istoria literară, dar și școala, universitatea, liceul, nu vor mai putea trăi fără aceste ediții. Nu numai istorismul se întoarce în galop, cum spunea Eugen Simion (și subscriu fără rezerve la această afirmație a unui critic care, încă de la debut, a susținut metodele critice non-istoriste): și clasicii se întorc. Literatura contemporană, din păcate, este mai mult sau mai puțin contestată, este mai mult sau mai puțin disputată, și de aceea programele școlare au eliminat deopotrivă textele foarte vechi, pentru că pun probleme de receptare, cum spunea profesorul Gheorghe Chivu, și textele noi, pentru că sunt contestate. Clasicii, orice s-ar spune, par deocamdată dincolo de aceste reproșuri, iar nevoia de ediții de calitate va crește pe măsură ce poziția lor în canonul școlar se va consolida.

Cum văd eu, apropo de soluții practice, această intervenție a statului? Intervenția statului, evident, nu mai poate fi astăzi, în plină democrație, una administrativă, decizională. Editorii sunt privați, centrele de cercetare sunt autonome sau chiar private, autorii de ediții au propriile lor drepturi, ca autori ai acestei munci deosebit de dificile, ce solicită o competență foarte ridicată.

Dincolo de aceste restricții, însă, statul poate să facă foarte multe. Dacă în Franța există, la ora actuală, o splendidă înflorire a editologiei, este și pentru că statul francez, în anii '80, a intervenit în piață, printr-o *politică de limitare a prețului cărții*. Eu nu cred că Galimard câștigă foarte mulți bani cu ediția *Pléiade* (ediție pe care, în paranteză fie spus, orice profesor de liceu se simte obligat să o aibă în bibliotecă), dar cred că nici nu pierde. Ediția *Pléiade* este, astăzi, o ediție accesibilă pentru francezul mediu, în primul rând pentru acei cititori care au, prin natura profesiei lor, obligația de a o întrebuința în mod curent. Nu este accesibilă, firește, pentru francezul sărac, care, ca și românul sărac, nu mai cumpără demult cărți. Dar pentru francezul mediu, pentru publicul ei țintă, repet, este o ediție accesibilă. De ce? Pentru că a existat o politică de reducere a prețului cărții. Această politică trebuie urgent însușită și de guvernantul român, indiferent de culoarea lui politică, ca un mijloc de salvare a culturii scrise, dar și ca un mijloc de resuscitare a pieței de carte și a industriei tipografice aferente.

După aceea, statul trebuie să oblige instituțiile care trăiesc de pe urma acestor ediții, în primul rând școala, să le folosească. Dacă vă uitați prin bibliografiile diferitelor universități, dacă vă uitați prin bibliografiile diferitelor licee din România, veți vedea că foarte puține dintre aceste instituții insistă pe ediția de calitate. Nu spun ediția critică, dar măcar ediția de calitate, care să ofere tânărului

studios accesul la un text redat corect, cu un minimum de aparat critic, și acesta, pertinent și accesibil. Ediția în care este recomandat, elevilor și studenților, un text de consultat a devenit o chestie aproape indiferentă. Nimeni nu se mai întreabă care este impactul întrebuirii în cercetarea literară școlară și universitară a unor ediții improprie, făcută pe criterii comerciale, deși chiar în lucrările studenților din anul terminal vezi că nici nu mai știu să redacteze o notă de subsol ori să facă o trimitere la o ediție. E o realitate tristă, care este încurajată, de ani de zile, de minister. Ministerul Învățământului, prin comisia sa de specialitate, prin comisiile sale de tot felul, încurajează această lipsă de profesionalism, care nu ajută editologia să își găsească publicul căreia îi este adresată și, pe această cale, a uzului cotidian, să poată supraviețui din punct de vedere economic.

În ceea ce privește chestiunile teoretice, editologia românească este într-un moment dificil din două puncte de vedere: în primul rând din cauza celor 40 de ani de cenzură, care au afectat serios editarea textelor, și în al doilea rând, din cauza conjuncturii actuale, care nu mai trimite tinerii spre o carieră în această disciplină aspră și lipsită de mari satisfacții sociale, care este editologia.

Spre deosebire de generația sau generațiile literare actuale, generația '60 a fost o generație completă. A dat cronicari și publiciști literari de valoare, a dat critici și istorici literari de renume, dar a dat și editori. Nu știu cum, dar în vremurile acelea nenorocite, în acel regim comunist care nu prea tolera valorile individuale, s-a creat de fapt o școală modernă de editologie. S-a refăcut legătura cu școala creată de profesorul Rosetti în anii '30, și s-a născut, de fapt, editologia română modernă.

Astăzi nu se mai întâmplă așa. Generația '80 care a urmat, a fost fascinată de modelele Nicolae Manolescu și Eugen Simion, mai exact, de activitatea lor de cronicari literari (căci acești doi lideri ai noii critici din anii '60 au trecut și ei prin școala aspră a alcătuirii de ediții!): toți criticii optzeciști au vrut să facă, în realitate, cronici literare. Nu există, printre ei, decât foarte puțin editori – îi văd aici pe Nicolae Bârna și Constantin Hârlav, coautori ai mării ediții Caragiale din colecția *Opere fundamentale* –, îl văd, de asemenea, pe Lucian Chișu. În afara celor citați, cred că mai există foarte puțini editori printre optzeciști, iar printre criticii din generația mea, cu atât mai puțin.

Cu atât mai puțin, pentru că a intervenit, așa cum spunea dl profesor Nicolae Mecu, *demotivarea editorului*. Demotivarea autorului de ediții critice. Problemele născute în urma acestei „demisii în masă” a tinerilor (potențiali) editori sunt numeroase. În ceea ce privește textele vechi, ele au fost adesea transliterate, în edițiile mai vechi, după un sistem care nu le face accesibile pentru cititorul tânăr. Eu însumi, predând mulți ani literatură veche, m-am lovit de această problemă: trebuia să identific acele ediții în care textul era eventual mai accesibil, chiar dacă nu era neapărat mai fidel din punct de vedere filologic. Firește, în cazul fericit în care aceste ediții chiar existau.

Trebuie să fim conștienți că, în cazul editării literaturii medievale, vorbim de texte care nu au numai o valoare istorică. Au și o valoare culturală, ba, unele, chiar și o valoare literară. Și atunci trebuie să ne gândim cum realizăm aceste ediții. Ediția critică trebuie să fie una, ediția utilă, trebuie să fie alta.

În ceea ce privește perioada modernă și contemporană, survin alte complicații. Este vorba despre consecințele implicării cenzurii în procesul de editare a scriitorilor clasici. Vă atrag atenția asupra unor riscuri imense, precum și asupra unei obligații, aproape un *blestem*, de a lua totul de la capăt. Majoritatea edițiilor, dacă nu toate edițiile făcute în perioada comunistă, conțin acele oribile *croșete*: segmente de text care conțineau afirmații, idei sau expresii care contraveneau ideologiei dominante și, în consecință, au dispărut prin intervenția cenzurii. Ei bine, aceste croșete sunt perpetuate și de edițiile de după 1989, ba uneori, fără a mai fi menționate. În special edițiile care s-au făcut în Basarabia, la Chișinău, sub semnul urgenței, pur și simplu au eliminat acele croșete care indicau suprimarea abuzivă a unei porțiuni de text, astfel încât nici măcar nu mai ești avertizat că de acolo lipsește ceva, poate esențial pentru înțelegerea textului, în orice caz, ceva gândit și scris de autorul editat. Calculatorul și Internetul înmulțesc cu 10 sau 100 viteza cu care se perpetuează asemenea erori.

Pe scurt, foarte multe ediții trebuiesc reluate. Ele sunt bine făcute din punct de vedere filologic, dar aceste croșete ne impun obligația de a restabili textul original. De a reda, din punct de vedere filologic și în conformitate cu teoriile acceptate ale editării, textul original. E o obligație imensă și nu știu, sincer, cine se va putea angaja la un asemenea demers uriaș. Mă asociez și la ceea ce spunea dl profesor Gheorghe Chivu, cu privire la necesitatea unei școli de editologie. Există la Facultatea de Litere un master dedicat editologiei, și sunt informat că Institutul de Istorie și Teorie Literară „G. Călinescu” a semnat un protocol de colaborare în domeniu. Din acest punct de vedere, putem spune că ne-am luat măsurile de precauție necesare, pentru a nu rămâne, la un moment dat, fără profesioniști capabili să facă o ediție. E un început, însă mă întreb dacă este suficient.

Pe oricâte fețe am întoarce, însă, cele două aspecte ale crizei contemporane a editologiei românești, mă tem că disfuncționalitățile se creează tot acolo, la vârf, în zona decizională. Trebuie să facem ceva, iar acest centru de editologie, recent constituit, al Institutului Călinescu trebuie să-și ia nu numai misiunea de a alcătui edițiile necesare: el trebuie să-și ia, de la înălțimea autorității sale profesionale, și misiunea (ingrată, ce-i drept) de a persuadea opinia publică, mai ales opinia politică, despre necesitatea susținerii clare – adică nu prin pomeni, nu prin întâmplări, nu prin bunăvoința ministrului X – a editologiei. Spațiul politic are obligația constituțională de a furniza cetățenilor plătitori de impozite și cultură.

Discuția noastră nu este, prin urmare, deloc inutilă. Deși nu suntem decât 100 sau 200 de consumatori de ediții critice în țara asta, cultura română nu poate

trăi fără ele. Acești consumatori nu pot întreține singuri o piață cu cheltuieli atât de ridicate, cum este piața edițiilor științifice. Dar, pe de altă parte, fără aceste ediții critice, cultura română nu poate trăi. Cercetarea literară se va îndrepta în viitor exact către ceea ce spunea dl profesor Eugen Simion: către conținutul istoric al literaturii. Va urma o lungă fază de abordare istorică, sub toate aspectele, a fenomenului literar, care va dura cel puțin două-trei decenii. În străinătate, edițiile critice, edițiile noi, edițiile care vehiculează variante necunoscute, sunt adevărate evenimente literare ale momentului, mai mult chiar decât scriitorii contemporani. E o tendință care nu are cum să ne ocolească. Suntem, slavă Domnului, o literatură modernă, o literatură perfect sincronizată. De aceea trebuie să-i persuadăm pe cei responsabili, cum că e cazul să intervină și, repet, nu neapărat cu pomeni. Trebuie gândită o reală strategie în acest sens și e de datoria acestui Centru de Editologie al Institutului de Istorie și Teorie Literară să o schițeze, întrucât a devenit o instituție. Are o existență instituțională și poate să facă, deci, ceea ce ar fi trebuit să facă asociațiile de editori, dar nu o fac. Pentru că au interesele lor, de altă natură decât interesele culturale.

Eugen Simion: Mulțumesc, domnule Răzvan Voncu, ai spus lucruri reale și dureroase. Problemele despre care a vorbit Răzvan Voncu, sunt chiar cele reale. Și, apropos de acest fond, pe care statul român ar trebui să-l dea pentru cercetare. Mi se pare lucrul cel mai important pe care ar trebui să-l facă statul român la ora actuală. Eu cred că este posibil. Putem acum, în preajma alegerilor, să-i silim pe oamenii politici, Parlamentul, să voteze un asemenea fond. Cum am reușit în cazul Eminescu. Numai că mă tem să nu se întâmple același lucru ce s-a întâmplat cu cele 10 miliarde pe care Parlamentul le-a votat în favoarea manuscriselor eminesciene. Le-am trimis la Academia Română unde le era locul, Academia le-a trimis la Editura Academiei Române. Și acolo vroiau să ia altă destinație, încât ne-a trebuit un an și jumătate să scoatem fondul acesta și să-l ducem la Biblioteca Academiei și să putem continua manuscrisele lui Eminescu. Deci, Răzvan Voncu, până la urmă, pe oamenii politici, de silă, de milă, de interese mai ales, îi putem convinge... Acest fond trebuie făcut. Nu ne putem baza pe miniștri... că vine un ministru ca d-na Mona Muscă (îmi pare rău că a plecat dl. director al Institutului, este subordonata dumnealui). Ea ce a făcut? A făcut un fond, a făcut un grup format din partizanii d-sale politici, care împart banii pentru cărți, pentru editare de cărți și cumpărare de cărți. Poate ați citit în presă, și-au cumpărat între ei, și-au dat banii între ei, și-au cumpărat cărțile între ei... De aici încolo nu-i interesează. Eu n-am reușit ca un singur exemplar dintr-o carte de-a mea să fie acceptat, să fie cumpărat... O cărțuție... costa 200 de mii de lei vechi. O carte despre Eugen Ionescu. N-am reușit nici măcar atât. M-au tăiat băieții de acolo. Eu nu vă spun ca să vă descurajez. Dimpotrivă, eu cred că ce am reușit noi să facem am făcut împotriva descurajărilor de toate felurile. Este o idee care aș vrea să revină în discuțiile noastre. Cum să

determinăm Parlamentul României să asigure un fond pentru editarea clasicilor români în primul rând, a edițiilor critice, pentru dicționare, pentru instrumentele de lucru.

Mircea Coloșenco: Eu, vorba lui Călinescu, sunt arheolog literar. Mă interesează orice este scris, și arheologia scrisă, din toate fondurile: particulare și de stat. Și acum, revenind la partea mea, la ce mi-am propus să vă spun, vă voi vorbi despre ediția Labiș. Pentru ediția Nicolae Labiș mi-au venit 3400 de pagini de la Fondul Literar de la Suceava. Ei bine, nu mi s-a întâmpat niciodată să văd atâta informație pentru șapte ani. Căci șapte ani [de activitate literară] a trăit! A trebuit să mă interesez pentru partea politică a momentului. Acolo l-am avut ca informator-observator pe dl profesor Pavel Țugui. A fost la momentul acela responsabil pe niște probleme. Dar am mai discutat și cu alții. În urmă cu doi ani am scos o biobibliografie Labiș și o antologie Labiș, la Chișinău. Am intrat în Labiș adânc. 3400 de pagini... Vreau să dau numai un exemplu. Pentru *Moartea căprioarei* sunt cinci variante. Pentru *Rapsodia pădurii* sunt treisprezece: nouă sute de versuri. De treisprezece ori a trebuit să citesc nouă sute de versuri. Numai la *Rapsodia pădurii*. Nu mai spun de celelalte... Folclorul lui. A trebuit să mă duc acolo, pe la sate, să caut... Dar – și aici este totul –: *Balada Stalingradului*. Un *baladoi*, ca să zic așa, de niște mii de versuri, căci sunt trei variante. Am mai găsit *Omul comun*. Iarăși, trei variante. Dar am găsit și șapte poezii dedicate lui Stalin. „Marele Stalin”. Și deodată a venit degringolada. Anul 1956, acel an de explozie în Europa, la Poznan, la Budapesta, la noi în țară. Am stat de vorbă și cu cei care l-au cunoscut, mai trăiesc și acuma, unii sunt mincinoși, adică îi duc memoria în altă parte, dar alții mi-au spus adevărul, am găsit acte... e o nebunie... Ce public eu? Public acele cinci poezii despre Stalin, le public pe cele cu Lenin? Le public pe cele cu Dej, le public nu știu mai cum? N-am cum... Decât să fac un singur lucru: să le menționez că e vorba de fondul național și să nu mă abat de la fond... Dar pe astea..., când vor mai trece vreo treizeci de ani, încă o generație; că altfel îl scoatem comunist, dar n-a fost comunist! Labiș a fost un poet cu harismă, născut să scrie românește, pe suflet românesc, iar chestiile acestea (i-am găsit cinci tipuri de plan de muncă) i le dădea unul Orzea, i le dădea unul cu B, altul cu N, profesori de acolo de la „școala” aceea, „Mihai Eminescu”. Și trebuia să scrie. I-am găsit și lecțiile acelea, de versuri. N-am cum să-mi bat joc de acest mare poet, Labiș. Nu e vorba numai de *Moartea căprioarei*... Sunt atâtea alte morți acolo...Revenind la idee... Eu aproape că am gata lucrarea. Iarăși voi lucra cum am lucrat și până acuma... Am fost ajutat de Editura Univers Enciclopedic, m-a ajutat și dl prof. Eugen Simion, mi-au și dat bani să plătesc colo, să plătesc dincolo. Adică, n-am pus bani din buzunar. M-au plătit și după ce am făcut ediția. Dar vreau să vă spun că la Nicolae Labiș m-am încurcat în povești. În povești de dragoste comunistă, de

pe vremea aceea. De exemplu, Lucian Raicu, care a scris o monografie despre Labiș, n-a spus complet ce trebuie să spună. Pe Lucian Raicu îl știu de când era elev, că mi-a fost coleg acolo la „Codreanu”. Știu atmosfera, știu de toate de acolo. Dar n-am cum să mă lipesc de acest Labiș, deci, cu Stalin, cu Lenin...

Mihai Iovănel: La Maiakovsky scoateți poemul despre Lenin?

Mircea Coloșenco: Iertați-mă, Maiakovsky și-a publicat poemul despre Lenin în timpul vieții lui. Dar aici e vorba de altceva. Ce fac eu cu ceea ce i-a rămas lui? De exemplu, lui Nichita Stănescu i-am publicat foi de poezii găsite în presa timpului, abandonate de el. I-am mai găsit 250 de inedite. I le-am publicat. Dar vreau să vă spun: cu Nicolae Labiș ce fac, îl îngrop? Îl scot la suprafață? Adică după atâta timp... 50 de ani de la moartea lui (mai precis, 52 de ani anul acesta). E o mare creație a poeziei românești, opera lui, care trebuie să rămână. Asta vreau să spun.

Eugen Simion: Mulțumesc domnului Coloșenco. Acuma, problema aceasta cu poeziile lui Labiș e într-adevăr o chestiune foarte dificilă... Ce facem? Dacă nu publicăm într-o *Addenda* aceste poezii, pe care el le-a scris și le-a publicat în presa vremii... le-a publicat, nu? Le-a publicat... atunci înseamnă că nu facem o ediție definitivă, o ediție integrală. Partea a doua a dilemei este că dacă publicăm asta, într-adevăr îl îngropăm pe bietul Labiș, așa cum l-a îngropat destinul la 21 de ani. Am transferat această temă dlui Tiberiu Avramescu, care este consilierul nostru important și îl ascultăm totdeauna. Și cu această ocazie, dacă vrea să ne spună ceva, chiar îl invit, să vorbească nu neapărat despre Labiș, dar despre problema aceasta.

Tiberiu Avramescu: Eu, în cazul Labiș, n-aș publica poeziile compromițătoare, dar pentru ca ediția să fie completă, aș face o bibliografie a operei, în care aș cuprinde absolut toate poeziile, iar la cele la care pot fi făcute comentarii aș prezenta tematica poeziei care n-a intrat în volum (în măsura în care poezia poate fi povestită). Asta ar fi o soluție. Altă soluție ar fi să se publice toate poeziile acestea compromițătoare într-o *addenda*, cu un corp de 6, foarte mic, așa încât cine vrea neapărat să le parcurgă, să aibă poeziile acestea ale lui Nicolae Labiș, care e clar că n-au fost scrise din inițiativa lui, i s-au cerut, a încercat să răspundă comandamentelor epocii, și care în orice caz nu-l reprezintă și îl compromit în ochii cititorului de astăzi. Trebuie să avem grijă și de felul cum îl prezentăm pe Labiș. În primul rând celor care nu-i cunosc opera, celor care sunt dispuși să i-o conteste pentru că a slujit Partidul Comunist, a scris poezii despre Stalin etc. Sunt deci două soluții: ori publicarea unei *Addende*, ori a unei bibliografii noi. De pildă, la Kogălniceanu, când i-am publicat discursurile din parlament, care erau numeroase, și ediția se vroia completă, am publicat discursurile, foarte multe, importante, care aduceau ceva nou, dar un discurs despre căraușii din Brăila, care nu mai interesează pe nimeni astăzi, l-am menționat într-o regestă... Adică s-au făcut regeste cu rezumatele

discursurilor care n-au fost cuprinse în seria de *Opere*, în așa fel încât cine a vrut să cunoască întreaga activitate parlamentară a lui Kogălniceanu avea 80% din texte publicate în ediție și 20% în aceste regeste, unde erau menționate, cu cuprinsul esențial al discursului respectiv. Oricum, trebuie să meditam, e o problemă foarte delicată la Labiș... Mi-e teamă că și la Baconski mai sunt probleme de genul acesta, la toți poeții care au trăit în anii '60, noi am trăit în anii '60 și știm care era comanda de partid. Și Ana Blandiana a scris poezii care o compromit. Mi se pare chiar în volumele mari de omagiu pentru Nicolae Ceaușescu. Și cam atât în chestiunea Labiș.

În legătură cu lucrurile care s-au discutat aici, eu s-ar putea să mă repet... S-ar putea să repet și ce ați spus dvs., pentru că din cauza unei defecțiuni de bătrânețe, nu am auzit aproape nimic, de aceea am trecut în față, ca să mai prind câteva vorbe pe care să le pot înțelege. Eu de multă vreme, în toate ocaziile, menționez un fapt care este foarte grav. Ministerul Culturii dă subvenții pentru carte începând de prin '92-'93. În ultima vreme a început să dea subvenții pentru carte, mai generoase, partea de cercetare a Ministerului Educației Naționale. Mai ales Ministerul Culturii dă subvenții, și nu se mai interesează de soarta cărții. Eu și la Minerva am avut situația asta. Uneori subvențiile erau bune, așa încât tu să poți să plătești hârtia, tipografia, eventual și autorul ediției, dar apoi te lăsau cu cartea în brațe. Eu am luat de la Ministerul Culturii cincizeci de milioane de lei și mă trezesc cu o mie de exemplare care nu se difuzează, sau se difuzează foarte greu. Am dat trei exemplare din Călinescu, *Opere*, III-IV, la Librăria Sadoveanu, s-a pus și în vitrină unul dintre ele și, după șase luni de zile, Librăria Sadoveanu mi-a dat două volume înapoi. În șase luni s-a vândut un singur volum din Călinescu, *Opere*, III-IV. Deci, noi trebuie să determinăm Ministerul Culturii, guvernul, să facem un memoriu, să-l semnăm cu toții, ca Ministerul Culturii să achiziționeze în mod obligatoriu din cărțile subvenționate, în condițiile în care ei aprobă și subvenționează cărți de valoare; să ia cel puțin câte o carte pentru biblioteca județeană. Este cu totul inadmisibil ca noi să scoatem seria tip *Pléiade*, prin eforturile domnului Simion, cu niște cheltuieli uriașe, și aceste cărți să nu ajungă în toate județele, măcar într-un exemplar. La Fundația pentru Știință și Artă a Academiei, singurul județ care ne-a răspuns și care ne ia câte cinci, șase, șapte, zece exemplare din cărțile noastre, este Județul Iași, unde am niște relații personale. Deci Ministerul Culturii trebuie neapărat să fie obligat prin lege să ia una, două, trei, cinci, pentru cele patruzeci de biblioteci județene, eventual și pentru niște biblioteci mai mari. Ministerul Educației să ia un număr de exemplare pentru bibliotecile școlilor mari: Liceul Cantemir-Vodă, Mihai Viteazu, și încă atâtea licee în București, licee de prima mână în provincie. În felul acesta, munca pe care noi o efectuăm ar ajunge să fie răspândită și cunoscută în întreaga țară. La noi la Fundație – află din presă –, vine un cetățean din Panciu. Vrea Călinescu. Călinescu I-II, Călinescu III-IV, a auzit și

nu-l găsește nici la Focșani. Deci oricum ar trebui să acționăm. Eu vorbesc în pustiu de ani de zile despre treaba asta. Din păcate am fost și director general în Ministerul Culturii, în ministeriatul lui Pleșu, dar încă nu se pusese treaba asta în discuție, nu era cazul, se mai tipăreau cărți în o sută de mii de exemplare, care se vindeau, pentru că, altfel, lucrul acesta trebuia să fie pus la punct încă de la început. Deci Ministerul Culturii aruncă practic niște bani pe fereastră, ca să nu mai vorbesc care este selecția cărților alese din cele propuse pentru subvenții... Deoarece comisia aprobă pe nevăzute, sunt niște relații oculte acolo, se dau subvenții pentru cărți neimportante, pentru traduceri de romane polițiste. Dacă s-a schimbat ceva, nu mai cunosc situația în ultima vreme. Metodologia de acum doi-trei ani era că Ministerul Culturii îți acoperea cheltuielile pe bază de documente, tipografie, hârtie, cu condiția să suporti și tu 20% din cheltuieli. Și bineînțeles că la o carte care te costă douăzeci de milioane de lei, să suporti tu editură 20%, sau 10%, nu era o problemă. Dar la un titlu care costă 1 miliard de lei să suporti două sute de milioane... este foarte greu pentru o editură în condițiile în care nu poți să vinzi cărțile, sau le vinzi într-o măsură foarte mică. Asta mi se pare una dintre problemele importante. De aceea voiam să mă duc și la [secretarul de stat] Rotaru, să o discut acolo.

Din câte am înțeles, s-a discutat aici și problema editurilor care au monopolizat niște autori de regulă decedați, prin relații cu moștenitorii legali, care sunt suverani asupra operei celor pe care îi moștenesc; edituri care blochează apariția în seriile de opere a unor autori importanți, cum este cazul lui Blaga cu Editura Humanitas. Singura concesie pe care Editura Humanitas o făcuse pe vremea când aveam Editura Minerva, era ca seria de *Opere* poate să continue la nivel fără ca Humanitas-ul să prezinte vreo pretenție. Dar Minerva nu mai există, aveam și documente în acest sens, aveam și documente de la doamna Sadoveanu, de la Valeria Sadoveanu, că cedează Editurii Minerva dreptul de a publica seria de *Opere* ale lui Sadoveanu până la sfârșit. Toate acestea s-au dus odată cu prăbușirea Editurii Minerva. Avem două soluții. Adică: ar trebui totuși umblat la legea drepturilor de autor, în așa fel încât editurile care au plătit o sumă de bani moștenitorilor și au luat pentru totdeauna drepturile de a publica operele scriitorului respectiv, să fie obligate să publice seriile de opere; sau: seriile de opere de importanță națională să aibă un regim special și să se dea automat – celor care dețin drepturile – o anumită sumă: 10%, fără târguieli, 20%, din valoarea cărții, să se stabilească niște procente. Dar persoana sau editura respectivă să nu poată să blocheze apariția unor opere într-o serie de importanță națională cum e *Pléiade* cum au fost *Opere* și *Scriitori români*, de la Editura Minerva. Același lucru se întâmplă cu moștenitorii. La Vinea, cazul e concret... Am spus de câteva ori. La *Opere* Vinea, care au început la Minerva cu dna Filipaș, am ajuns la publicistică. Este o treabă foarte dificilă. Trebuie copiat după ziare vechi. Deci noi am ajuns la publicistică. O tipărim în o sută, două sute de exemplare pentru că publicistica lui

Vinea, deși e foarte interesantă, nu e nici un cititor dornic să cumpere un volum de publicistică. Deși n-ar strica, gazetarii de astăzi să cumpere un volum de publicistică, să vadă cum se făcea publicistica în anii '30. Oferind niște bani, două, trei, cinci milioane de lei, ceea ce reprezenta un sfert din valoarea ediției pentru moștenire, am cerut de la *CopyRo*, o societate pentru gestionarea drepturilor de autor, să ni se dea dreptul să publicăm volumul 7 cu publicistica din anii '30 a lui Vinea. Ni s-a răspuns că moștenitoarea nu este de acord cu publicarea operei tatălui său într-o serie de opere de importanță națională, cum era și este *Scriitori români*. Aici legea și Ministerul Culturii trebuie să intervină, și moștenitorii să fie obligați să fie de acord cu publicarea operelor respective în seriile de operă de importanță națională. În paranteză fie spus, moștenitoarea operelor lui Vinea este o fată pe care el a adoptat-o la sugestia nevestei cu câteva zile înainte de a muri, ca să existe un moștenitor. E o problemă care iarăși trebuie discutată, sunt probleme organizatorice, financiare, în așa fel încât nici alte edituri particulare și nici moștenitori să nu poată să blocheze apariția unor serii de opere. Ediția Călinescu, care apare acuma în Fundația [Națională pentru Știință și Artă], apare în ilegalitate. Pentru că drepturile și le-a însușit acest *CopyRo* și e în *Legea drepturilor de autor* o mențiune, că acolo unde în cazul în care nu există moștenitori legali în termenul de 70 de ani care garantează drepturile de autor, drepturile de moștenire revin societății cu cea mai mare activitate în domeniu în țara respectivă, care e *CopyRo*. Care este și singura. Și atunci *CopyRo* a pretins că ea are drepturile pentru opera lui Călinescu, și orice editor care vrea să publice Călinescu trebuie să ia legătura cu *CopyRo*, să se înțeleagă, și să-i cedeze o sumă oarecare. Unei edituri particulare pe care o cunosc, *CopyRo* i-a cerut și a luat cincizeci de milioane de lei acum 4–5 ani ca să-i reediteze ediția stereotipă *Istoria literaturii* a lui Călinescu. Iar acum *CopyRo* mormăie în legătură cu faptul că apare o ediție Călinescu în lucru de Institutul de Literatură, la Fundația Națională pentru Știință și Artă. Dacă ne dau în judecată, ei câștigă, pentru că legea le dă lor dreptul să gestioneze acest drept de moștenitor. I-am întrebat: bine, și cu banii pe care îi încasați, cu cei cincizeci de milioane de lei încasați de la Călinescu, ce faceți cu ei? Păi, ajutam autori, le dăm premii... Bine îi ajutați, le dați premii... Dar nu am auzit niciodată de premiile pe care le dați. Măcar să fie obligați ca din banii pe care îi încasează, să subvenționeze ei edițiile critice, dacă tot iau cincizeci de milioane de la o editură particulară pentru *Istoria* lui Călinescu, să dea ei patruzeci de milioane pentru editarea operei lui Călinescu. Mai ales că nici ediția asta, care este extraordinară, de publicistică, nu are o difuzare potrivit meritelor ei. Astea sunt probleme organizatorice care ne mănâncă pe noi toți.

Altă problemă, și ultima pe care vreau să ridic, e problema drepturilor de autor, drepturilor de editor, ale celor care întocmesc ediții. Editurile, de regulă, pentru lucruri de genul acesta nu mai plătesc, sau dau sume simbolice. Eu nu mai văd astăzi un editor tânăr, cum erau Pienescu și Andrei Rusu, în anii '60–'70, să se

angajeze la o operă, la alcătuirea unei ediții critice, care necesită deplasarea în provincie, xeroxuri, cercetarea periodicelor, manuscriselor, ș.a.m.d., deci la o muncă uriașă, care, mai ales în perioada de început, până se alcătuiește bibliografia (căci nu există bibliografii), îți cere trei, patru ani de muncă. Un editor care s-ar apuca acuma de munca asta nu poate fi onorat de nici o editură. Nicolae Gheran, pentru un volum din *Rebreanu*, ediția pe care a alcătuit-o el, și la care a lucrat ani de zile (el mai lucra și cu negri) și ediția a ieșit bună, cerea, să se socotească pornind de la salariul unei femei de serviciu, și să i se dea lui ca drept de autor contravaloarea pentru munca unei femei de serviciu. Nu se putea. Deci, un îngrijitor de ediție era și este plătit mai prost decât o femeie de serviciu. De asta mă gândeam eu că rolul *Institutului de Literatură*, în condițiile în care există cercetători tineri înzestrați, este să facă aceste ediții. Pentru că una este să o faci și ai un salariu asigurat, și să poți să lucrezi în liniște și pe merit, alta este ca noi să alergăm după editori particulari. Pe unii să îi păcălim și să ne facem că-i plătim, pentru că n-ai cu ce să-i plătești. Pentru că sistemul de subvenții, de regulă, acoperă hârtia, tiparul, culegerea și mai puțin drepturile de autor. Editorul este cel mai important personaj în alcătuirea unei ediții, și trebuie remunerat potrivit muncii lui, în așa fel încât să poți să-i pretinzi să facă o muncă de calitate și să avem ediții din ce în ce mai bune. Întâmplarea face, cu ajutorul *Institutului de Literatură*, să avem acum câteva ediții foarte bune apărute, sau în lucru. Am menționat ediția Caragiale, care este cea mai bună de până acum, ediție care a apărut în *Pléiade* și ediția Călinescu, o ediție extraordinară, de publicistică. Apare nu un alt Călinescu, dar un Călinescu așa cum ne-am așteptat, așa cum îl recepționăm acum.

Eugen Simion: Mulțumesc, dle Tiberiu Avramescu, chiar dacă ați reluat unele lucruri, le-ați reluat din punctul dvs. de vedere...

Mihai Iovănel: Constat că doi editori eminenti, domnii Avramescu și Coloșenco au introdus în discuție un criteriu extra-editorial. Mă refer la cazul Labiș. Păreră mea este că întrebarea-cheie se referă la faptul dacă opera lui Labiș este suficient de cristalizată pentru a merita o ediție exhaustivă, nu dacă a fost comunist sau cine știe ce. Doinaș povestea că o poezie cu partidul a atras atenția asupra sa ca mare poet.

Eugen Simion: Deci, care este punctul tău de vedere?

Mihai Iovănel: Să nu se publice o ediție exhaustivă, pentru că majoritatea este „moloș”, unele poeme sunt niște scrieri ale unui poet neformat. Pe de altă parte, dacă poemul este comunist, criteriul mi se pare nefuncțional, fiindcă, de pildă, poemul poate fi genial, împotriva temei. Și în privința lui Nichita Stănescu, opera lui este cea publicată de poet...

Eugen Simion: Este un criteriu liberal... Problema este următoarea: odată și odată trebuie să publicăm un autor cu tot ce a făcut el, ce-a scris el. O să-l publicăm

pe Călinescu. Ajungem acum în 1945–1946. Toată lumea, sau doar unii, vor sări să spună: domnule, iar ați publicat pamfletul ăla împotriva lui Maniu, acum? Da, îl publicăm...

Lucian Chișu: Vreau să vă spun că, incitat de discuțiile ivite aici, chiar înainte de intervenția dlui Mihai Iovănel, mă gândeam ce destin uluitor pare să aibă editarea filologică în cultura noastră: înainte de 1989 cărțile treceau printr-o cameră de tortură, iar după acel an riscă să treacă printr-un salon de chirurgie estetică. Este o chestiune pe care se poate discuta foarte, foarte mult.

Din cele dezbătute până acum, am constatat, pe de altă parte, că avem în atenție mai multe nuclee în același timp, care ar fi trebuit, de fapt, să fie detașate unele de altele. Una dintre temele noastre ține efectiv de editarea textelor și mai ales de editarea textelor vechi. Aici lucrurile trebuie tranșant așezate din perspectiva unui an istoric, un an zero al filologiei. Poate că fac o afirmație inconfortabilă pentru mulți dintre dvs., dar editarea filologică a cărții, în special a celei vechi, de care se ocupă știința filologiei, este un domeniu de activitate apus, care privește cu fața înapoi. Tehnologiile foarte performante au învins și aproape niciunul dintre modurile „clasice” de editare nu-și mai are rostul, ori încă există. Manuscrisul de hârtie a fost înlocuit de textul electronic, invariant. Dl Răzvan Voncu a atras atenția asupra a ceea ce înseamnă această deschidere extraordinară din multimedia. Cred că edițiile critice ale autorilor contemporani, care își scriu lucrările la computer și își țin corespondența pe *mailuri*, care își „șterg” adnotările (fiind parazitare) din mediul electronic, care au *blog* public și nu jurnal de creație, vor schimba semnificativ fața editologiei.

Așadar, aceste activități tind să meargă spre un altfel de percepție și, din acest motiv, cred că este foarte important ca acum, cât nu este prea târziu, când încă există specialiști filologi, să ne întoarcem cu fața înapoi, dar în sensul bun al cuvântului, și să privim ca dinspre un an zero, să pornim spre recuperarea a ceea ce avem noi de făcut. Există o lucrare, o proză a lui Eugeniu Botez, în care e definit foarte clar un anume crez. Lucrarea, nuvela respectivă, se numește *Datorii uitate*. Am sentimentul că noi suntem ultimii dintre cei care conștientizăm aceste datorii uitate pe care le avem față de cultura română. Este un aspect asupra căruia cred că ar trebui să discutăm odată foarte determinat pe probleme de metode filologice, de transliterație, de alfabet de tranziție și de felul cum ar trebui prezentate toate acestea, în edițiile de recuperare a unui patrimoniu cultural. De pildă, vă spun numai pentru amuzamentul general, deși nu suntem deloc într-o zonă de amuzament, că vizavi de subiectul N. Labiș, dl Coloșenco mi-a comunicat la un moment dat următoarele: este în posesia unei poezii inedite a lui Nicolae Labiș pe care a copiat-o un orb și a transcris-o în alfabetul Braille. Cum o vom edita pe acesta? Problema este numai de amuzament. Dar ea reflectă complexitatea fenomenului acestuia. Trebuie urgent profitat de faptul că aici mai avem, mai există specialiști care să discute acest aspect.

Permiteți-mi să mă refer la alte două lucruri: unul a fost amintit tot de dl Răzvan Voncu, și anume necesitatea ca oamenii politici să fie convinși de importanța inițiativei. Aici, dați-mi voie să vă spun că sunt destul de sceptic, deși nu voi cădea în greșeala de a generaliza: oamenii politici, parlamentul liber de după 1989, a fost plin de personalități universitare, chiar din lumea filologiei, care n-au făcut aproape nimic pentru patrimoniul cultural. Și astăzi Parlamentul este plin de profesori universitari – pentru că toți au dorit să devină între timp profesori universitari – și care nu fac mai nimic. În schimb, în lumea politică se vorbește și se scrie din ce în ce mai agramat. Cei care au înțeles ce vreau să spun, își vor da seama că e greu de obținut fonduri pentru cultură de la acei oameni care nu au nici fondul lor de cultură bine constituit.

Altă chestiune asupra căreia aș dori să insist, este problema nou ivită, cred că dvs. i-ați spus oarecum pe nume, aceea juridică. Eu cred, domnule Avramescu, că nu trebuie să îi obligăm pe acești oameni, de la *CopyRo*. Pentru că nu este posibil. S-a întâmplat un lucru fără precedent într-o Românie, care era o țară a nimănui. S-au creat legi care au avantajat anumite grupuri de persoane. Legea aceasta, de fapt organizația *CopyRo*, cred eu, trebuie înlocuită sau măcar îmbunătățită legislativ, în sensul că, așa cum ați prezentat dvs. lucrurile, ele nu pot să meargă în favoarea unui grup, realmente grup de interese, care poate gestiona timp de 70 de ani, opera oricărui scriitor. A fost constituită de către Ministerul Culturii ca o instituție aparte, legea a fost făcută de către un funcționar din ministerul respectiv, care ulterior s-a transferat la *CopyRo*. E vorba de un om de specialitate și de o lege ticluită în așa fel încât astăzi se văd consecințele ei. Este, dacă vreți, o lege cămătărească, deoarece ajută un grup de indivizi, dar nu-și propune să sprijine adevărata cultură.

Același lucru se întâmplă și cu ceea ce se spunea mai înainte, despre Administrația Fondului Cultural Național. Ea își va încheia pe 18 aprilie, adică vineri, la ora două, sesiunea. Iar lucrurile sunt prezentate în felul următor: AFCN propune niște teme prioritare, europene ș.a.m.d.. Cei care vor să obțină fonduri, trebuie să se încadreze în aceste teme editoriale. Vă rog să urmăriți *temele editoriale* din cei 4–5 ani de când există Administrația Fondului Cultural, și veți vedea cât de perfect paralelă este această instituție cu problemele reale ale culturii de patrimoniu. În realitate, la AFCN, editurile participă nu la un concurs, ci la un conclav de prietenii, de relații, iar sumele care se distribuie au legătură doar cu numerele de telefon schimbate cu ani în urmă de către indivizi care au devenit între timp prieteni. Îmi pare rău că trebuie să o spun atât de direct, dar din păcate, așa se prezintă lucrurile. Poate că m-am exprimat prea la modul general, dar, în concluzie, mi se pare important că ne-am întâlnit și, tocmai de aceea, cred că ar trebui să constituim mai mult decât acest grup de lucru condus de dl profesor Nicolae Mecu, ci o direcție de mers în găsirea soluțiilor legislative pentru viitor. În plus, mă tem că nimeni nu va fi dispus să ne asculte, dacă nu vom aduce și documente concrete

în ceea ce privește aspectul managerial sau de marketing al problemei puse. Nu cred că fondurile respective vor putea fi accesate decât dacă proiectele sunt foarte temeinic argumentate. Important mi se pare că noi, cei aici de față, înțelegem necesitatea acestor argumente. Cei cărora de fapt li se adresează doleanțele noastre par total dezinteresați.

Eugen Simion: Mulțumesc, Lucian Chișu. Ne-ai spus lucruri adevărate, sigur că nu le analizăm pe toate, totuși eu n-aș fi atât de sceptic în privința oamenilor politici. Nu că am o părere mai bună despre ei, Doamne-păzește! Dar am și eu o anumită experiență în această chestiune. Totdeauna vor fi mulți demagogi în Parlament care vor îmbrățișa cu ardoare ideea aceasta – vărsând lacrimi – pe care noi trebuie să o folosim. Vreau să vă spun (dar să nu mă spuneți în oraș) că toate legile bune pe care am reușit să le facem în Academia Română, le-am făcut pornind de la un grup la altul parlamentar și spunând: Domne, ce important ar fi și pentru imaginea dumată și a partidului dumată, nu mai vorbim pentru țara românească, dacă dumneavoastră ați accepta să susțineți această idee privind cultura românească, știința românească... Și acceptau. Unii erau de bună-credință, trebuie să admitem și acest lucru. Eu sper de pildă că (fac o paranteză acum) acest memoriu al nostru, făcut de noi aici, și care ajunge mâine în Parlament, va avea succes. Și care privește soarta cercetătorilor tineri. Apropo de acest lucru, un începător în domeniul cercetării, care este plătit așa cum este plătit, nu poate să-ți facă nici ediție științifică, dacă nu e din București, nu are părinți, sau soți, sau soții bogate, nu rezistă ș.a.m.d. Dacă ținem la cultura europeană și la țara românească, trebuie să facem ceva în acest sens. Așa și cu acest *Fond de ediții*, ediții-instrumente-de-lucru-fundamentale. Eu nu mai sunt președintele Academiei și nici nu mai am chef, nici cel din urmă gând să revin la această funcție, dar Academia trebuie să-și asume acest lucru, dacă vrea să facă ceva pentru cultura română. Să treacă peste tot, peste toate scepticismele, toate mizeriile care există în societatea românească, și să se bată pentru ceva. Să scoată dicționarele, să scoată edițiile, să publice autori, să îmbunătățească puțin pâinea cercetătorului ș.a.m.d. Deci, hai să profităm de ce vă spuneam la început, de faptul că este un an electoral. Că toți acuma vor să fie democrați, europeni, oameni de cultură, deși mai greșesc la gramatică, în fine...

Nicolae Mecu: ...patrioți. Cred că e momentul potrivit să vă spun la ce mă gândeam când aminteam, la început, că vreau să vă fac o propunere. Nu sunt adeptul comitetelor și comițiilor, dar mă gândesc că aceste dezbateri ale noastre ar avea un plus de greutate dacă ne-am constitui într-o Asociație profesionistă a editorilor, care să aibă personalitate juridică. Atunci, prin efortul conjugat al Academiei, Institutului, al Asociației poate am avea mai multă credibilitate în petițiunile noastre.

Eugen Simon: Domnule Mecu, nu are nici o putere, acolo sunt alte interese. Iar ce spunea dl. Chișu cu *CopyRo*.... Domnule, aceasta este o șmecherie, este o

escrocherie nemaipomenită. Sunt acolo chiar, din păcate, niște scriitori remarcabili și noi i-am întrebat. Ce faceți cu banii? Dv. ne cereți bani pentru Călinescu. Noi umblăm după acești petroliști să ne plătească tiparul. Nu putem să vindem cărțile pentru că studentul sau profesorul de română sau tânărul care dorește, nu au bani să cumpere. Și ne cer bani. Ce faceți cu banii? Păi, zice, ne dăm salarii, zice, păi dăm premii... Asta este. Cum au scos legea asta, domnule? Cum a fost posibil? Vrem să publicăm pe Sebastian. Zice: da, dar dacă publicați *Jurnalul* trebuie să ne plătiți nouă.

Mihai Iovănel: Despre ce sumă este vorba?

Eugen Simon: Sunt sume importante, procentuale. Domnule Iovănel, dacă vreți să fiți o generație și vreți să vă impuneți punctul de vedere, trebuie să preluați aceste idei, să vă bateți... Nu ne lăsați numai pe noi. Încercăm și noi să facem... Trebuie să vă zbateți, să scrieți în presă... Asta trebuie făcut. Țara asta e plină de escroci de toate felurile. Măcar lucrul acesta trebuie să-l facem....Dar, în fine, mă scuzați. Dau cuvântul domnului Teodor Vârgolici.

Teodor Vârgolici: E îmbucurător că Institutul a luat inițiativa să organizeze acest forum în cadrul *Centrului pentru edițiile critice*. S-au spus aici lucruri foarte interesante. Eu aș vrea doar să fac câteva sugestii. Presupun că o parte din membrii Institutului, mai ales cei tineri, vor fi angrenați în această muncă, de elaborare a edițiilor critice. Aș sfătui și aș ruga *Fundația* să țină seama de acest lucru, și anume că nici o ediție nu poate fi începută fără a se fixa din capul locului o anumită metodologie, prin care se începe cu bibliografia și se termină cu cunoașterea a absolut întregii opere, pentru ca aceasta să poată fi clasificată tematic, cronologic ș.a.m.d. E necesar să se cunoască de la bun început confesiunile, corespondența; corespondența, fie inedită, fie publicată, a scriitorilor, atât de necesară întocmirii aparatului critic de note și comentarii.

O altă sugestie, bazată pe o experiență personală: Cu ani în urmă, când generația mea a făcut ediții critice, munceam ca niște salahori. La Biblioteca Academiei, copiam cu mâna. Și-mi mai amintesc când erau gerurile acelea cumplite, când stăteam cu paltoanele pe noi și căciulile pe cap, și aveam mănuși, numai buricele degetelor scoase afară, și copiam cu mâna. Când am făcut ediția Bolintineanu și am copiat publicistica lui (care nu a fost prea mare, dar au ieșit 800 de pagini de carte), lângă mine era un tânăr foarte elegant. Citea un ziar unguresc. Nu știu dacă era din Ungaria sau din altă țară. Eu – dacă puteam să copiez trei articole într-o dimineață; el – avea un aparat cât telefoanele acestea mobile și copia câte trei–patru ani dintr-un ziar numai într-o dimineață. În vreme ce eu abia puteam să copiez trei articole. De aceea propun ca Institutul, dacă angajează pe cineva la ediții critice, să aibă grijă să procure și aparatura tehnică. E greu de xeroxat zeci și sute de pagini, colecții întregi de ziare. Cu aceste aparate mici, cât un telefon mobil, se pot xeroxa, și la urmă introduce în calculator, și a ieșit textul.

Sigur că în condițiile din trecut edițiile critice pe care le-am scos noi la Editura Minerva au fost amputate, unele dintre ele, de către cenzură: fie texte întregi, fie pasaje. Ca să reluăm acum toate aceste ediții, pe care noi le-am făcut timp de 20 de ani, e foarte greu. Dar mai există o soluție. De exemplu, sunt și ediții încheiate, și sunt foarte bune. Printre acestea, există unele din care mai lipsesc anumite texte. Am să dau un exemplu edificator: Ediția Constantin Negruzzi, făcută de Liviu Leonte de la Iași. O ediție excelentă. Dar din grupajul *Negru pe alb* lipsește *Scrisoarea XXIX*. Era vorba de niște ruși, de nu știu ce pe acolo... Că noi nu aveam voie atunci să spunem nici cuvântul „muscal”. Și asta era cenzurat. Dar mai sunt și alte ediții. Eu am făcut unei edituri această propunere, dar nu a fost acceptată. Se pot lua edițiile de la Editura Minerva, zecile de ediții scoase de noi, care nu mai pot fi reproduse integral – unele numără zeci de volume –, și atunci se pot descoperi foarte ușor acele „croșete”. Să se scoată o culegere de texte pentru uzul specialiștilor, în care să se specifice: în ediția cutare, la pagina cutare, lipsește fraza cutare, sau textul cutare. Și le putem oferi celor care sunt de meserie sau pe care, mă rog, îi interesează. Și atunci o să avem câteva ediții bune completate cu aceste texte cenzurate în epoca la care m-am referit.

Eugen Simion: Vă mulțumesc, dle Vârgolici. Vreau să vă spun că edițiile făcute de dvs., ediția Bolintineanu, bunăoară, sunt foarte utile. Cu ocazia ediției pe care ați făcut-o, am recitat pe Bolintineanu. Ce autor interesant este, la mijlocul secolului al XIX-lea; proza lui, călătoriile lui, care sunt absolut splendide... Sau ediția Hasdeu, pe care au făcut-o doi dintre colegii noștri. Volumul al V-lea o să-l publicăm acuma, pregătit de profesorul Brâncuși. Vă așteptăm, domnule Teodor Vârgolici. Trebuie să ne gândim și la părintele Galaction. Să-l reluăm în *Pléiade*, merită să între... Aș vrea totuși să o rog și pe dna profesoară Elena Zaharia să intervină. D-ei a făcut ediții bune, sper să termine și ediția Vinea....

Elena Zaharia: Vă mulțumesc. O parte din problemele mele ca editor al lui Vinea le-a spus dl. Avramescu. Eu am parcurs aceste drumuri pe eforturile mele, pe pielea mea, cum s-ar spune, m-am învățat singură să fiu editor, nu m-a învățat nimeni; am preluat de la unii, de la alții, și lucrez la această ediție de ani de zile. Într-adevăr, ea a presupus o foarte bună cunoaștere a lui Vinea. De altfel am început-o cu o lucrare despre acest scriitor. Am făcut întâi o cercetare, o teză de doctorat și apoi ediția. Deci știam ce trebuie să fac. Am avut într-adevăr probleme, iar cele mai caraghioase, pentru că sunt în afara acestei munci, mi le-au generat ultimii ani, culmea, deci anii aceștia de libertate. Am ajuns până la faptul (și probabil că sunt deja cunoscută pentru asta) că am plătit eu, din banii mei, un volum. Eu însămi mi-am sponsorizat un volum din ediția critică. Am dat 35 de milioane din buzunar, acum câțiva ani.

Eugen Simion: Dar nu la Fundație...

Elena Filipaș: Ba da, ba da (*răsete în sală*), pentru că în anul acela nu mi-au acordat subvenție. Ei nu dau an cu an.

Eugen Simion: Ați dat banii ăștia pentru tipografie, să nu spuneți că i-ați băgat în buzunarul cuiva de la editură.

Elena Filipaș: Nu, nu. I-am dat cu forme legale.

Eugen Simion: Ați sponsorizat.

Tiberiu Avramescu: Se aprobă acum în aprilie volumul care urmează să apară.

Eugen Simion: Deci noi mergem mai departe, în ciuda acestor amenințări – cum am primit și la Sorescu. Suntem încolțiți, urmăriți cu jandarmeria din cauza ediției. (Dnă Podocea, vedeți să nu intrați în pușcărie...) Nu vă dați seama ce căinoșenie poate să existe în acești moștenitori. Doamnă Filipaș, am putea să scoatem, de pildă anul viitor, poezia lui Vinea în *Pléiade*.

Elena Filipaș: Da, am făcut o socoteală cu dl Avramescu, am numărat pagini, ne-am gândit ce-am putea să scoatem. Toată opera lui literară ar număra vreo mie opt sute de pagini. Ar putea intra într-un volum mai mare sau în două mai mici.

Eugen Simion: Inclusiv proza.

Elena Filipaș: Inclusiv.

Eugen Simion: *Venin de mai...*

Elena Filipaș: *Venin de mai* e pentru mine un subiect dificil, pentru că nu am niciun fel de manuscris, există niște copii dactilo lacunare, iar editorii primi (Vaida – Spîțeroiu) au mărturisit că au lucrat și ei la această carte. Adică, au mai completat, au mai... Deci, eu nu am niciun text de bază. Nu vor să spună unde este manuscrisul după care au lucrat ei; au spus că s-a pierdut.

Eugen Simion: Acuma, ca să vă dau curaj, am primit zilele trecute o scrisoare de la un critic francez care se ocupă de avangarda românească, știe și românește, Serge Fauchereau, care mă-ntreabă de ce n-a apărut Vinea până acum în *Collection Pléiade*.

Elena Filipaș: Da, el este cunoscut, a avut conexiuni cu avangarda europeană.

Eugen Simion: Sigur, l-a publicat întâi pe Tzara.

Elena Filipaș: Deci aceste probleme colaterale au fost îngrozitoare.

Eugen Simion: Ce facem cu moștenitorii, dle Avramescu?!

Tiberiu Avramescu: O să publicăm fără aprobare. Să ne dea în judecată că publicăm operele lui Vinea!

Elena Filipaș: Eu aș dori să pot publica în fiecare an câte un volum de publicistică

Ionel Oprișan: Țin să spun câteva lucruri care pot folosi în memoriul pe care dvs. îl veți alcătui. În primul rând ar trebui, poate, să nu se privească literatura în sine, ca un ce separat de întregul tezaur spiritual prin care noi suntem individualizați față de celelalte popoare. Există această datorie a noastră de a pune în evidență cu orice ocazie când vrem să aducem în atenția celor care, mă rog, întâmplător sunt puși să decidă asupra soartei culturii noastre și a valorificării ei, că pe lângă literatură există și tradițiile populare, folclorul românesc așa de bogat și de

interesant, că există istoria cu documentele ei extraordinare și cu faptele care ne-au susținut, ne-au făcut cunoscuți. Și, ceea ce este mai trist, există și arheologia. Bunurile care se descoperă în orice clipă și se distrug fără nici o rațiune. Vin de la o manifestare culturală de la Mangalia, unde am văzut un muzeu arheologic, și am aflat niște lucruri absolut cutremurătoare despre felul în care se fac presiuni extraordinare asupra celor care trebuie să decidă dacă un loc conține sau nu conține bunuri arheologice, și pe urmă se construiesc nu știu ce blocuri sau vile sau zgârâie-nori, care fac pierdute pentru totdeauna aceste valori. Nu se poate în felul acesta... trebuie prin prietenii... prin... eu nu știu, memoriul dacă îl faceți... un memoriu trebuie trimis la mai multe foruri concomitent. De la Academie, unde, mă rog, e partea care ține cu noi, până la Consiliul european. Dacă e posibil, pentru că e o nedreptate care ni se face în țara aceasta românească. În timp ce valorile culturale sunt apreciate în Franța, în toate țările civilizate, pentru ele se dau bani și editorii le publică, ca să fie ieftine și puse la îndemâna publicului larg. La noi nu se face nimic. Se lasă totul pe seama inițiativei particulare. Inițiativa particulară face și ea, dar nu poate să facă totul, și nu există oameni pregătiți în acest domeniu. Sunt interese materiale în primul rând. În fruntea diverselor edituri nu sunt oameni care să fie editori, sau să fie măcar istorici literari sau oameni de cultură. Din cele 5 000 câte sunt înregistrate, probabil că există vreo 10–20 de edituri ca lumea. Încolo totul e vraiste... Iar Ministerul Culturii nu există ca atare. La Ministerul Culturii ne-am dus anul trecut, când s-au împlinit 100 de ani de la moartea lui Hasdeu. Am vrut să se facă ceva pentru mormântul lui Hasdeu. Nu, nu se poate face: nu face parte din categoria A! Așa că a trebuit să depunem eforturi formidabile, pentru a obține trecerea de la categoria de monument istoric B la categoria de monument istoric A. Ori sunt niște Scyle și Caribde, care nu te lasă să treci de lucrurile astea. Și apoi, s-a pus aici corect problema: Bine, se dau niște bani, dar cartea aceea (pentru că este o carte totuși, adresată unui grup restrâns de oameni care au interesul să parcurgă o ediție critică), cartea aceea rămâne în depozitul editurii, care nu știe cum să scape de ea, deși e foarte ieftină și s-a subvenționat. Eu însumi am avut odată bucuria să mi se aprobe volumul al cincilea din ediția Perpessicius, pe care am reprodus-o anastatic, și mi s-au achiziționat din ea 800 de exemplare. Dar au fost duse în subsolurile Casei Scânteii și, controlând pe urmă, am constatat că n-au ajuns niciodată la bibliotecile județene. Cele 800 de exemplare nu știu unde s-au dus. Ce-au putut oamenii să procure, au procurat din cele 200 care mi-au fost lăsate la vânzare liberă. Aceasta este o problemă. Sunt foarte multe chestiuni, nu vreau să insist.

S-a ridicat o chestiune de principiu asupra editării lui Labiș. Problema nu este însă numai a lui Labiș, problema e generală, la orice scriitor. Editorul întâmpină greutăți care sunt specifice fiecărui scriitor. Geniul editorului constă în aceea de a ieși din încurcătura respectivă. De ce, de pildă, să nu se publice opera integrală? Pentru că așa trebuie. Odată și odată, cum bine spuneți, va trebui publicată și

opera integrală... Atunci va fi prea târziu, nu se vor mai lua în considerare eventualele interpretări politice ale lui și învinuirea lui de afiliere, de cântare, de osanale pentru Stalin și Lenin și cine a mai fost? Nu. Se poate rezolva după mine, foarte simplu. Ori pune: Nicolae Labiș, opere – valoare: 1, 2, 3, 10.; Nicolae Labiș, nonvaloare: vol 11, 12, 13, 14. Sau: mai întâi opera literară, pe urmă „Moloz”. Opera literară propriu-zisă, pe care o considerăm valoroasă, o publicăm într-o mie de exemplare, iar „Molozul” în 100 sau 200 de exemplare. Pentru cei strict interesați. Dar nu-i facem nici un serviciu scriitorului ascunzând ceea ce toată lumea știe. Aceeași problemă se ridică și la Călinescu, se ridică și la Sadoveanu și la toți cei care au trecut prin perioada aceasta comunistă și au fost nevoiți (Ion Marin Sadoveanu și alții) să cânte regimului în strună pentru a nu fi dați afară, pentru a nu fi duși la închisoare, pentru a supraviețui într-un fel – cultural. Or: dacă ascundem, dacă mascăm asta, nu facem nici un serviciu. Cât despre drepturile de autor: *CopyRo*-ul. Nu există numai 2-3 asociații, există cinci reunite în *Federația Editorilor și Difuzorilor*. Acolo sunt alte probleme, mă rog, cu *CopyRo*-ul ne izbim și noi toată ziua, pentru că sunt angajați nu știu câți avocați, dar toate procesele care se țin, se judecă fără ca avocații *CopyRo*-ului să vină, să se prezinte măcar, să susțină ceea ce au de susținut. Președintele *CopyRo*-ului nu poate fi găsit tot anul. El este plecat undeva, nu se știe unde. Ș.a.m.d. Se dau burse; se dau burse la cei din anturajul lor, să se ducă să stea 2–3 luni la Paris, chipurile să scrie ceva, sau să se ducă în Caraibe, sau în alte părți... Cât despre drepturile de autor ale lui Călinescu, ele nu sunt de competența *CopyRo*-ului. Drepturile de autor au fost cedate de d-na Călinescu Asociației „G. Călinescu” de la Onești, și cu acea asociație trebuie să tratați pentru ca să nu intrați sub incidența legii.

Eugen Simion: Mulțumesc domnule Oprișan. Vă propun să-i dăm cuvântul doamnei Zamfira Mihail. Vreau să ne spuneți ceva despre spătarul Milescu. Nu vă lăsăm...

Zamfira Mihail: Mulțumesc pentru atenția acordată. Prin eforturile făcute de dl. președinte Eugen Simion, anul acesta Milescu a fost introdus în seria de aniversări Unesco. În legătură cu Milescu (mai bine zis, cu Spătarul), care ar trebui să apară și el într-o ediție completă și critică, vă prezint foarte pe scurt situația. Ultimele două decenii au însemnat descoperirea Spătarului ca scriitor de limbă română. Față de ceea ce se știa acum douăzeci de ani, astăzi sunt șase scrieri atribuite și justificate că au fost redactate (sigur unele sunt traduceri) de Milescu, și acestea beneficiază deja de ediții filologice corespunzătoare. Și nu mă voi referi ele, la *Carte cu multe întrebări*, la scrierile religioase editate de dl. Mareș, la istoriile lui Herodot, Vechiul Testament, în două ediții, și la un cronograf tipărit recent la Iași, într-o foarte bună justificare, argumentare. Ci voi ridica din nou problema despre care am și scris în *Analele Academiei*, a edițiilor bilingve. Dacă, pentru literatura română veche, această problemă încă nu s-a pus, vorbind cu dna

profesoară Filipaș, constat că situația se extinde și pentru scriitorii a căror operă (deci ediția de autor) este într-o limbă străină. Ori, practica tipografică românească acceptă numai varianta tradusă. Ori, aceea este o traducere. Deci tot ce știm noi până acum despre Spătar este o traducere. Noi nu avem ediția *Descrierii Chinei*. Nu putem s-o considerăm ediție. Este o traducere a unui text, la rândul lui unul din manuscrisele în limba slavă, apărute în Rusia. Prin urmare, o ediție pe teren românesc, numai cu sprijinul *Fundației pentru Literatură și Artă* se preconizează, în noile condiții tipografice, pentru că iarăși vă prezint o situație: ani de zile nu s-a putut tipări catalogul manuscriselor slave, pentru că Editura Academiei nu avea caractere vechi slave, în perioada când se culegea textul. Astăzi, cu *fonturile* computerelor, problema editării în paralel a textului vechi slav, deci a unuia din textele manuscrite cele mai apropiate de intențiile Spătarului, a unei traduceri pe care chiar Spătarul a făcut-o din slavă în greacă, un text trimis patriarhului Dositei, va apare și el într-o altă coloană și traducerea respectivă. Aceea va reprezenta într-adevăr o ediție academică a Spătarului, pentru a fi restituit culturii române și din epoca lui a doua, de după 1671, când problema obținerii *copyright*-ului de la cei care tipăresc în străinătate operele unor scriitori români este și ea o problemă dificilă. Am obținut de la d-na Belogrova, pentru scrierile estetice ale Spătarului, posibilitatea de a traduce și, tot așa, de a tipări bilingv.

Acesta este raportul meu. Dar permiteți-mi să vă spun și din experiența ca profesor. Pe net apar texte ale literaturii române, tot așa cum marile biblioteci tipăresc *on line* texte. Or, acelea nu sunt extrase din cele mai bune ediții. Ceea ce studenții prezintă ca referat, numai listând de pe net, că nici măcar nu șterg indicațiile tehnice respective, nu reprezintă, deci, variantele cele mai bune. Or, pentru Biblioteca Centrală a Universității acestea sunt portaluri de multe ori străine, dar și pentru biblioteci străine, dar și pentru biblioteci ar trebui consiliate colectivele care trec pe *on line* texte de scriitori români, să apeleze la cele mai bune ediții. E o întrebare, nu cunosc mecanismul, nu știu cine decide ce fel de ediții se trec pe net.

Eugen Simion: Mulțumesc, d-nă profesoară. Înainte de a vorbi dl Frânculescu, nu vreau să părăsesc pe Spătarul Milescu. Eu am avut o discuție cu dna Zamfira Mihail. A făcut un mic proiect, îl aștept... M-a trimis la Iași, la câțiva specialiști de acolo, am luat legătura cu dumnealor. Am primit însă o scrisoare de la ei, care scrisoare m-a cam derutat puțin. Dumnealor lucrează la reproducerea, transcrierea *Vechiului Testament*, traducere bănuită a fi făcută de Spătarul Milescu. Și mi-au scris că lucrează cu niște doctoranzi, asta mi-a scris un domn de acolo. Așadar, că lucrează cu niște doctoranzi, că doctoranzii aceia sunt oameni săraci, ceea ce eu am crezut de îndată. Mi s-a spus și că ar trebui să scoatem din buzunar câte 6 euro pentru fiecare pagină transcrisă. Eu am încercat să spun: domnilor, știți, dacă vrem să facem chestiunea aceasta, noi nu prea avem bani, ca să nu spun că nu avem nici un ban, de fapt. Și că, dacă obținem niște bani... Ce înseamnă?... Să tipărim și să-i

dăm editorului, cel care face ediția, ceva... Nu ne-am înțeles și am impresia că proiectul ieșean, d-nă profesoară, nu iese. M-am interesat: sunt o mie de pagini a câte 6 euro... Nu prea văd de unde am putea scoate 6 000 de euro... Totuși n-aș vrea să ratăm, din această pricină, pe Spătarul Milescu.

Dle Mircea Frânculescu, mai sunteți șeful Societății Filologice, nu?

Mircea Frânculescu: Și al revistei „Limbă și literatură”... Spunea Argezi: totdeauna trecem printr-un moment, și momentul de față este cel mai greu. Când ne formam noi, când lucram la edițiile acestea, am publicat câteva ediții de retorică românească... trebuia să plătim în cartușe de Kent documentarea. Adică să facem copii xerox, să ne deplasăm unde aveam nevoie, adică făceam totul pe conturile noastre. Cu toate astea, sau împotriva acestor dificultăți, contează foarte mult și sufletul omului, contează ce vrea el să facă. Am luat-o de la bază... Dl Teodor Vârgolici știe foarte bine ce vreau să spun, pentru că două astfel de cărți au apărut la Minerva. Am discutat îndelung transcrierea interpretativă. Și ne-am informat la Institutul de Lingvistică. Cu Mariana Costinescu, cu acel serviciu de istorie a limbii române vechi, ca să stabilim cum interpretăm textul respectiv. Problema se pune mai ales în sec. al XIX-lea când intervin acele influențe latiniste. Dar nu numai atât. Mă gândesc acum, auzind că în facultate nu se mai face dialectologie, iar istoria limbii este foarte subțire. Cum poate un tânăr să aprecieze dacă acea grafie este autentică sau este un moft ortografic al vremii? Trebuie deci să se formeze și singur. Să încerce. Pe urmă în stabilirea izvoarelor: erau izvoare franțuzești, care trebuiau găsite. În spatele lor erau izvoare latinești. N-am avut până acum 2–3 ani de zile o traducere a *Retoricii* lui Aristotel, de pildă. Sau la Dimitrie Gusti sau la Marcovici. Aveau formule de genul acesta: „Quintilian spune într-un loc”: trebuia să știi, să găsești precis unde este acel loc. Sau, mai complicat, era la Cicero. Pentru că are vreo șapte lucrări, care sunt lucrări cu rol didactic. Și o anumită idee putea să fie în trei lucrări, sau să fie într-una singură. Mai e un singur lucru de spus, *à propos* de această transcriere interpretativă... Văd în articole care ajung la *Limbă și literatură* că un cuvânt cum ar fi „românește”, preluat din texte din secolul al XIX-lea, este transcris în mai multe feluri. Văd asta și într-o lucrare destinată străinătății. A apărut la Institutul Cultural Român o culegere de articole și studii, despre traduceri din Shakespeare: tradus „românește” este scris în cel puțin trei feluri. Nu se poate ca un om trecut printr-o facultate să nu-și dea seama că acel cuvânt se scrie într-un singur fel. Această transcriere interpretativă... Dl Teodor Vârgolici știe foarte bine de dna Elisabeta Brâncuși, care ne-a format, pe mine și pe alții, pe Viviana Șerbănescu, la fel... Aveam discuții de ore întregi despre felul în care interpretăm o grafie.

În privința difuzării cărților și revistelor în străinătate, am trecut și noi prin ceea ce menționa de dl Opreșan. Am trimis la Ministerul de Externe câteva sute de exemplare din *Limbă și literatură*. Întâmplător, administratorul nostru le-a găsit peste șase luni tot acolo. Acei funcționari le-au achiziționat și le-au lăsat în depozitul lor. Și în privința difuzării ar mai fi multe de spus, dar mă opresc aici.

Eugen Simion: Mulțumesc, domnule Frânculescu, experiența dvs. ne-ar fi de folos, deci vă invităm să vă asociați acestui *Centru de cercetare*, pe care noi încercăm să-l lărgim în domeniul universitar, în domeniul cercetării. Aș mai fi vrut să-l rog pe Bogdan Dascălu să ne spună cum stă cu *Jurnalul* lui Maiorescu, dar acuma s-a făcut târziu, și îl pregătim pentru altă dată. Că și acolo sunt o mie de pagini, sau trei, câte pagini sunt? Trei mii de pagini inedite.

Cu voia dvs., dacă nu mai este cineva care dorește să comunice, v-aș propune, numai două minute, să facem o repetiție a temelor și să tragem o concluzie. Ce putem face noi? Aș fi vrut să pun această întrebare, cât era de față dl. vicepreședinte Marius Sala. O să i-o pun în alt prilej. Ce poate, ce face, sau ce poate face Academia în această problemă? Doar *pun* acuma întrebarea. Am s-o plasez în momentul potrivit, pentru că în momentul de față Academia este dominată, poate e și firesc, de colegii noștri din domeniul științelor exacte, și dacă nu suntem puțin mai agresivi cu temele noastre riscăm să ne pierdem vocația. Deci, ce poate și ce trebuie și să facă Academia în această chestiune? O simplă părere a mea: că poate să facă mult și trebuie să-și asume această responsabilitate, pentru că nu există nicio altă instituție, în momentul de față, care să aibă insomnia din cauza edițiilor critice, a istoriei literare, a tuturor problemelor care se leagă de *Dicționar* ș. a. m. d. În al doilea rând: ar trebui să ne întrebăm ce trebuie să facă Ministerul Culturii și ce nu face? Răspunsul l-ați dat dvs. Nu face nimic. Nu face absolut nimic, în această problemă. Inutil să porți un dialog cu Ministerul Culturii. Eu am eșuat în toate. Ce face și ar trebui să facă învățământul public superior pentru pregătirea acestor specialiști, care într-adevăr este problema esențială? Răspunsul este că în momentul de față nu ai cu cine discuta la Ministerul Învățământului. Este acolo un dom' ministru care este betonist, și persiflant, și un mic cinic de provincie. Nu se poate discuta absolut nimic cu ei. Ar trebui să ne înțelegem cu facultatea noastră. Noi l-am invitat pe decan aici, a fost... S-a arătat interesat, dar până acuma nu s-a mișcat nimic. Va trebui să insistăm în această privință. În mod normal, acest *Centru* devine o mică școală de pregătire a specialiștilor și o putem face cu profesorii de acolo și cu masteranzii de la facultate. Ce poate să facă – și aceasta cred că este problema noastră esențială și calul nostru de bătaie – ce poate Parlamentul României? Propunerea ar fi să creeze un *fond* pentru ediții științifice și pentru instrumente de lucru. Acest fond este absolut necesar. Îl poate da unei fundații, sau unei instituții, sau chiar unui institut. Dar noi nu putem să-l primim, pentru că nu suntem ordonatori de credit. Insist, experiența cu Editura Academiei este absolut dezastruoasă. Dezastruoasă. Deci nu voi mai dori să mă bat la Parlament și să ajungă banii în mâna dlui Prică, care să-i ia să-i ducă la Onești, că are el acolo pe cineva care îi dădea bani. Dar, trebuie să mergem pe această formulă, să sensibilizăm puțin conștiința românească spunând: trebuie să ajutați cultura, altfel pieriți și voi.

S-au discutat foarte multe probleme interesante, eu vă mulțumesc că ați participat, vă mulțumesc că vă gândiți la acest lucru. Mulțumirea va fi și mai mare dacă veți participa la aceste proiecte. Oameni din toate generațiile. Eu cred că o

cultură se face cu energiile bune, pozitive, specializate, din toate generațiile. Sigur că suntem foarte bucuroși ca oamenii tineri să se angajeze la acest lucru. Avem deja o experiență în institutul nostru, o experiență dintre cele mai frumoase și mai bune. Nu știți câte vorbe bune primesc laudând edițiile și Dicționarul pe care dvs., noi toți le-am făcut. Nu vă dați seama. Cei care nu vor să participe, considerând că este sub demnitatea lor intelectuală, eu cred că vor fi din ce în ce mai puțini, și neesențiali. Sau, dacă vor fi oameni de bună-credință, își vor schimba părerea. Dacă nu..., ca în anecdotă, „Nu”.

Doamnelor și domnilor, aș încheia spunând: domnule profesor, dumneavoastră, ca responsabil al *Centrului*, vă rog să vă luați cu ambiție în serios, știu că o aveți, știu că aveți și priceperea necesară. Așteptăm de la dvs. să ne prezentați în primul rând un proiect pe un deceniu de aici înainte. Care sunt prioritățile culturii române și posibilitățile noastre. Folosind oameni din Academie, care într-adevăr sunt plătiți pentru ca să facă asta, este o șansă în acest lucru. Altfel n-am fi putut face nimic. Oamenii din afară, specialiștii, care au deja o experiență și care pot duce mai departe acțiunea proiectului sunt, de asemenea, necesari. Începeți vă rog cu ceea ce este mai simplu de făcut. Scriitorii, pe care ar trebui și să vedem în ce categorii îi includem, în ce colecții. Trebuie să imaginăm, după părerea mea, și să oferim statului, contra-cost, și un proiect pentru aceste ediții ieftine de care ați vorbit mult. Dar trebuie să punem tot într-o ediție cu text curat, cu minimă informație, ca să o dăm și elevului din clasa a XI-a sau a XII-a, la valoarea de 6 lei sau cel mult 10 lei. Se poate. Noi am încercat odată să reproducem din ediția *Pléiade*, dar ne-am încurcat cu guvernul României de atunci, care a luat aceste cărți și le-a depozitat undeva. Ele n-au mai ajuns unde trebuia. S-a amintit aici ediția Caragiale, care e făcută de cercetători de la Institut. Totuși, ediția *Pléiade*, în patru volume, rămâne ediția cea mai bună, mai bună chiar decât aceea a lui Zarifopol și Cioculescu, pentru că e completă. De altfel, ea s-a epuizat. Toate cele patru volume. Și trebuie reimprimare. După părerea mea, trebuie să publicăm și o ediție populară, cum începusem, care să nu coste patru milioane, să coste numai patru sute de mii. Ne gândim să introducem și *Dicționarul* nostru pe internet și să punem o taxă de intrare pe site...

Doamnelor și domnilor, ne oprim aici. Mulțumesc celor care au venit.

Résumé

Notre revue publie ci-dessous les travaux de la table ronde „Edition critique et recherche littéraire” organisée à l’initiative du Centre de Recherche en Histoire Littéraire et Editions Critiques qui fonctionne dans l’Institut „G. Călinescu” de l’Académie Roumaine. La manifestation, modérée par acad. Eugen Simion, a eu lieu le 15 avril 2008. Les principaux problèmes débattus: le statut actuel de l’éditeur et l’état actuel des éditions critiques roumaines, aspects théoriques du domaine et difficultés pratiques, la situation et les chances de la critique génétique, l’édition critique dans l’ère digitale. Les participants – éditeurs réputés et historiens de la littérature roumaine – ont présenté aussi leur expérience particulière en matière d’édition de textes.